

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

2.1977

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Käppöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaushinnat 1976:

28 mk / vuosikerta

14 mk / puoli vuotta

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

*Irtonumeroita à 5 mk myy Suomalainen kirjakauppa, Portha-
nian paperikauppa ja Kirjavintti Helsingissä.*

Osoitteen muutokset:

*Marjaleena Ruottu, Käppöstie,
03100 Nummela, puhelin 913-22 870*

Kuusi numeroa vuodessa

Viides vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Raimo Ruottu (pääsihteeri), puhelin 913-22 870

Martti Tuomola, puhelin 90-408 560

Merja-Riitta Virtanen, puhelin 90-678 118

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 15 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Liekki Lehtisalo, Pentti Malaska,
Seppo Matinvesi, Antti-Veikko Perheentupa (vpj), Ville Repo,
Martti Tuomola

Sihteeri: Merja-Riitta Virtanen, Ruukinlahdentie 2 A 3.

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

LÄÄKETIETEEN TIEDON RAJAT

— Luonnontieteisiin perustuva tiedollinen ja tekninen osaaminen on riistäytynyt ihmisen hallinnasta.

— Kykymme ymmärtää ihmistä ja hänen todellisia tarpeitaan on jäänyt muusta kehityksestä pahasti jälkeen.

— Nykyinen tilanne edellyttää avointa keskustelua siitä, mitä todella tiedämme ja mitkä ovat lääketieteen tiedon rajat.

Tämän keskustelun avaamiseksi Kriittinen Korkeakoulu ja Terveystieteiden valinnavapaus ry. järjestivät Lääketiede -77 päivien yhteydessä tammikuussa esitelmäsarjan "Lääketieteen tiedon rajat", jossa käsiteltiin tietämyksemme ja terveydenhoitomme perusteita.

Oheisena tiivistelmät kotimaisista alustuksista.

Lääketieteen tiedon rajat

Otaniemi 5.—6.1.1977

Osastopäällikkö Antti-Veikko Perheentupa (sosiaalivaltio): *Avausspuheenvuoro*

Kansleri Kaarlo Hartiala (Turun yliopisto): *Ravitsemus ja terveys*

Dosentti Gerhard Kienle (Herdecke, Saksan Liittotasavalta): *Nykylääketieteen tiedon rajat ja laajennettu lääketiede*

Professori Oiva Ketonen (Helsingin yliopisto): *Mitä on ihminen? — Retkeilyä filosofian ja lääketieteen välimaastossa*

Dosentti Gerhard Kienle: *Lääkepolitiikka ja potilaan oikeudet*

Lääket. tri H. Kniepping (Saksan Liittotasavalta): *Käytännön kokemuksia luonnonlääkkeiden käytöstä — vaikutustapa ja käyttöalue*

Antti-Veikko Perheentupa

Avaussanat

Yhteiskuntamme on parhaillaan syvässä kriisissä, joka ei ole vain taloudellinen. Ongelmat ovat paljon syvempiä. Olemme yksilöinä ja yhteiskuntana omaksuneet tavoitteita, joiden toteuttaminen on osoittautumassa mahdottomaksi. Mahdollisuuksiemme ja pyrkimystemme välille on auennut kuilu.

Tärkeä osa näistä kohtuuttomiksi paisuneista odotuksista liittyy lääketieteen ja terveydenhuollon rooliin yhteiskunnassa. Viime vuosikymmeninä on tapahtunut ilmiö, jota on sattuvasti luonnehdittu elämän medikalisoitumiseksi. Erään kuvan tilanteesta antaa väittämä, että tavallisissa vanhainkodeissa lääkemenot alkavat nousta ruokamenoja suuremmiksi. Riippuvuutemme lääkkeitä on todella dramaattisesti lisääntynyt, mutta se ei suinkaan ole koko ongelma. Ihmisestä on tullut elinikäinen potilas; sekä hänen nykyisyytensä että tulevaisuutensa on lääkärin hoidoksessa.

Ei varmaan ole totuudenmukaista väittää, että lääkärinkunta olisi tietoisesti pyrkinyt nykyiseen asemaansa. Tilanteeseen ovat varmasti yhtä paljon vaikuttaneet yhteiskunnan ja yksityisten ihmisten odotukset. Pitää paikkansa, että potilaat odottavat lääkäriltään lääkettä. Lääkkeet koetaan lääkärin keskeisenä

tapana vastata potilaan sairaudellaan esittämään vetoomukseen. Mutta tämä ei suinkaan tee tilannetta hyväksi tai kriittiseksi aiheuttomaksi. Jotakin on mennyt pahasti pieleen. Kysymys ei ole vain lääketieteeseen ja sen edustajiin suuntautuvista kohtuuttomista odotuksista — joiden torjumiseen myös lääkärinkunnalta on puuttunut riittävää rohkeutta, joskus ehkä rehellisyyttäkin — vaan myös vaarallisesta vallasta, joka tässä tilanteessa on tullut yhden ammattikunnan haltuun.

Taloudellinen kriisi ei voi olla koskematta terveydenhuoltojärjestelmää, sillä tämän järjestelmän kustannukset ovat muodostuneet yhteiskunnalle varsin kalliiksi ja kustannusten nousu hyvin nopeaksi. Voidaan tietysti väittää, että terveys on aina hintansa arvoisen, siitä kannattaa maksaa lähes miten paljon tahansa. Kysymyksen luonne muuttuu kuitenkin täysin, kun alkaa olla yhä enemmän aihetta epäillä, ettei uhratulle varoilta saadakaan vastinetta, ettei kansalaisten terveys ole kohentunut uhratuista suurista varoista huolimatta. Nykyisen lääketieteen tehokkuus näyttääkin illuusiolta. Syvenevän yhteiskunnallisen kriisin valossa alkaa vähitellen paljastua, että viime vuosikymmeninä olemme joutuneet jonkinlaisen onnellisuuden kangastuksen lumoihin. Lääketiede on omalta osaltaan ollut tällaista harhaa ylläpitämissä.

Nykyisen tilanteen uudelleen arvioiminen

edellyttää välttämättä tietämyksemme rajallisuuden selvittämistä ja avointa tunnustamista. Kysymys ei voi olla vain tutkimuksen tämänhetkisen vaiheen tarkastelusta, vaan nimenomaan sen seikan selkeätä filosofista määrittelyä, mikä on nykyisen tietämyksemme perusta ja miten pitkälle se voi kantaa. Kun katselee esimerkiksi parhaillaan meneillään olevien lääketieteen päivien ohjelmaa, tulee hyvin vakuuttuneeksi siitä, että tällaista tarkastelua tarvitaan kipeästi lääketieteellisen teknologian vastapainoksi.

Lääketieteen päivien ohjelma herättää paljon muitakin ajatuksia. Eikö sairaita ihmisiä jatkuvasti kohtaavan lääkärin nimenomaan tulisi saada uutta materiaalia rakentaakseen omaa kuvaansa ihmisestä ja ihmisenä olemisesta? Miten tällaista kokonaisuutta voi koota kymmenistä tai sadoista esitelmän palasista, joihin kuhunkin mahtuu vain erittäin kapea näkökulma? Onko kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen mahdollisuus hukkumassa paljon puheen alle?

Tämän esitelmäsarjan yleisteenä on lääketieteen tiedon rajat. Sarjalla on kiistämättä eräänlaisen provokaation luonne, mistä kertoo myös sen sijoittaminen Lääketieteen päivien rinnalle. Pyrkimyksenä on myönteisessä hengessä provosoida keskustelua lääketieteen ja terveydenhuollon tilasta ja tulevaisuuden näkymistä. Järjestäjät näkevät tällaisen keskustelun erääksi osaksi sitä välttämätöntä etsintää, joka vain voi avata tien nykyisestä yhteiskuntapolitiisesta kriisistä eteenpäin.

Kaarlo Hartiala

Ravitsemus ja terveys

Ihminen on perusrakenteeltaan kehittynyt saamaan ympäröivästä luonnosta tarvitsemansa ravinnon ja rakennusaineet. Hänen ruuansulatuskoneistonsa on rakennettu niin liha- kuin kasvituotteiden hyväksikäyttöön, mutta niiden saamiseksi hän joutui aikaisemmin liikkumaan, juoksemaan ja kipeämään.

Tämän päivän ihminen ei joudu jokapäiväisellä riistanhakumatkallaan läikähtämään itseään liiemmästi. Suurin osa ihmisistä välttyy leivän hankinnassa hikoilemisen tuskalta ja riemultakin. Matkaan tuotanto-

paikasta ruokapöytään saattaa sisältyä monta vaihetta, joiden yhteydessä ravinto menettää biologista arvoaan. Näin tapahtuu etenkin viljatuotteiden kohdalla, joiden leivontam ominaisuudet paranevat mutta jyvien kuorisista poistettujen hiven- ja suoja-aineiden kustannuksella. Mutta onhan myllyjen vieressä lääketehtaat, jotka tuottavat ja palauttavat tarvittavat aineet takaisin, tosin melko korkeaan hintaan.

On syntynyt pulma: luonto ei tainnut suunnitelmiaan varautua siihen, että ihminen saa istuen nauttia runsaat ateriansa. Ei myöskään sitä, että tämä ravinto koostuisi muusta kuin laihasavaisesta, liikkuvasta saaliista ja luonnonhedelmistä ja kasveista. Säätelykoneistomme on herkkä vain sokeritalouden osalta. Rasvat sitävästoin imeytyvät eri teitä suoraan ohi minkäänlaisen säätelyn.

Elimistömme on rakennettu säästeliästä taloudenhoitoa varten: energian tulojen ja menojen tasapainon varaan. Kaikki ylimääräinen talletetaan tarkasti varastoon, ihon alle, kaikkialle missä vain on tilaa. Samoin elimistön sisäisiä säätelyjärjestelmiä kehitettäessä ei tainnut suunnittelijalla olla tiedossa, että kaloriarikkaat ja runsasrasvaiset ainekset muodostavat jopa 40 % ihmisen energiataloudesta. Tai että hiilihydraatteja sisältävien ravintoaineiden perusyhdisteet, puhdas sokeri, muodostaisivat paikoin jopa viidenneksen kaloriaotostamme eli 47 kiloa henkeä kohti. Osa tästä tulee makeisten ja valkoisen sokerin muodossa, osa taas piilotettuna mehuihin, virvoitusjuomiin, leivonnaisiin jne.

Rikkaissa hyvinvointivaltioissa ravintomme on tullut rasvaisemmaksi, makeimmaksi ja maittavammaksi kuin luonnonravinto, mutta samalla biologiselta arvoltaan monelta osin kehnommaksi.

Vitamiinien puute

Samalla lähes puolet maapallomme väestöstä elää suoranaissessa nälässä, kaloriasaannin, ja/tai valkuaisen yms. puutteessa. Heidän pöytäseuranaan ovat aliravitsemukseen liittyvän yleiskunnon heikkouden ja väsymyksen ohella anemian, beriberin, keripukin, pellagran, kwasiorkerin, riisitaudin, struuman nimellä tunnetut puutossairaudet. Esim. suurin osa maailman sokeudesta — ja se koskee miljoonia — johtuu yksinomaan A-vitamiinin puutteesta. Tällaisia sairauksia ei juuri ta-

vata hyvinvointivaltioissa kuin poikkeustapauksissa. Siksi esim. C-vitamiinin puutteen aiheuttama keripukki, A-vitamiinin puutteen johtuvat hämäräsokeus ja silmän sarveiskalvon vauriot sekä D-vitamiinin puutteesta johtuva riisitauti eivät niin kovin kauan aikaa sitten vielä olleet meilläkään harvinaisia.

Jotkut muinaiset kansat tai luonnonheimot ovat kokemuksen tai hyvän onnen ansiosta ratkaisseet vitamiinipuute-ongelman. Onhan vitamiini-sanakin vasta vuodelta 1911. Vitamiinien eristäminen ja tuottaminen teollisuusmitassa on vasta muutaman vuosikymmenen saavutus. Muinaisbabylonialaiset torjuivat tietoisesti keripukin, C-vitamiinin puutetilan syömällä viinirypäleitä. Vielä ihmeellisempi on erään eristetyin amerikkalaisen intiaaniheimon oivallustaito. Heimolla ei esiintynyt keripukkia samaan tapaan kuin alueen muulla väestöllä. Salaisuutena oli, että kaadetusta riistasta otettiin tarkoin talteen munuaisten lähellä oleva rasvan peittämä vähäinen kudos, joka kuivattiin ja paloiteltiin tarkoin perheenjäsenten lukumäärän suhteessa. Pimeänä vuodenaikana näitä paloja sitten syötiin muun ravinnon yhteydessä. Nyt tiedämme, että kyseessä ovat lisämunaaiset, jotka ovat erittäin runsaasti C-vitamiinipitoisia.

Meillä on vitamiinipuutetiloiden sijalle tullut lukuisia muita lääketieteellisiä ongelmia. Arvioidaan, että aikuisväestömme noin kolmanneksella on yli 20 %:n ylipaino. Vielä vuosisadan vaihteessa 80 % väestöstä joutui tekemään raskasta ruumiillista työtä, enää vain noin 15 %. Tilastot, mm. henkivakuutusyhtiöiden tiedot, osoittavat selvän riippuvuuden painon ja elämän välillä. ”Kuta pitempi vyö, sitä lyhyempi elämä.” Pisimmän eliniän tilastojen mukaan takaa se paino, joka meillä kullakin oli kasvukauden päätyttyä. Se on huomattavasti vähemmän kuin entinen määritelmä, pituudessamme yli metrin olevat sentit kiloina, siis 175 cm pituisella, 75 kiloa.

Ylipainoisuuteen sisältyy monien sairauksien lisääntyvä riski, kohonnut verenpaine, veren rasvapitoisuuden lisääntyminen ja näihin liittyen sydämen ja verisuonten laadullinen rappeutuminen, sokeritauti sekä sappivaivat.

Raudan puute: anemia

Yleisesti ottaen puuteoireita ei meillä enää

esiinny yhtä lukuunottamatta. Anemia on maassamme varsin yleinen ilmiö. Sen taustalla on useita syitä. Yhdestä, heisimadon aiheuttamasta vakavalaatuudesta muodosta ollaan valistuksella vähitellen pääsemässä eroon. Vältetään raa'an kalan syömistä. Sitävastoin raudan puutteesta johtuva anemia on yllättävän sitkeä. Eräät ruotsalaiset tutkijat ovat kehittämiensä uusia radioaktiivisia rautayhdisteitä hyväksikäyttäviä menetelmiä soveltaen saattaneet tähänastiset tietomme raudan imeytymisestä uuteen valoon. Aikaisempi käsitys on ollut että raudan määrä oli aterian aikana nautittujen ravintoaineiden sisältämän raudan summa. Tavallisessa tilassa tosin vain murtoosa tästä imeytyy ja puutetilassa imeytyminen suuresti tehostuu. Tätä käsitystä on nyt tarkistettava. Rauta näyttää jakautuvan kahteen komponenttiin, joista vain toinen on imeytymiskelpoinen. Muut ravinnossa olevat aineet vaikuttavat olennaisesti, miten paljon lopullisesti pääsee imeytymään, ts. raudan imeytyminen suolistossa riippuu kaikkien sen imeytymiseen vaikuttavien muiden aineiden laadusta ja määrästä. C-vitamiini ja liha saattavat lisätä sitä moninkertaisesti, kun taas viljatuotteiden sisältämät fytaattit, jopa kananmunat, vähentävät raudan hyväksikäyttöä varsin voimakkaasti.

Tieto on uusi ja meidän ravintotottumuksiamme ajatellen hämmäntävä. Mehän suosittelemme ja täällä käytetäänkin varsin runsaasti kokojyvä-leipätuotteita, joiden yhteydessä saamme mainittuja fytaatteja. Näiden kokojyvätuotteiden käyttöä ei kuitenkaan ole syytä lopettaa. Niiden kuoriainekset sisältävät meille tuiki tärkeitä muita hiven- ja suoja-aineita ja kuituaineita. Raudanpuute on voitettava muilla keinoin, ennenkaikkea C-vitamiinin ja raakaravinnon avulla. Yleensä raudanpuuteanemiaan liittyy kalpeuden ohessa alentunut yleiskunto, myös vastustuskyky tulehdustauteja vastaan sekä heikko rasiutussietokyky.

Sokeri ja muita ongelmia

Myös ravinnon muut laadulliset tekijät vaikuttavat elimistömme hyvinvointiin. Sokerin käyttöön liittyvät yleiskuntoonkin suuresti vaikuttavat hammastaudit. Kotimaisten tutkimusten esille tuoman koivusokerin, ksylitolin, edut tavalliseen sokeriin nähden ovat

poikkeuksellisen lupaavat. Hammasmätäbakteerit eivät pysty hyväksikäyttämään tätä sokeerilaatua ja sitä makeutusaineena käyttäen voitaneen tämä suoranainen kansantauti pitää edes kohtuullisissa rajoissa. Tällä hetkellä kouluikäisissä ei juuri enää tavata tervehampaisia.

Rasvat kuuluvat niihin riskitekijöihin, joiden katsotaan olevan osasyllisenä maamme poikkeuksellisen korkeisiin kuolleisuuslukuihin sydän- ja verisuonitauteihin. Nykyisin kaikista kuolemantapauksista jopa puolet on sydänkuolemia ja ne ilmenevät yhä nuoremmissa ikäryhmissä. Myös runsaan eläinvalkuaisaineiden käytöstä on havaintoja, joiden mukaan se olisi valtimoiden seinämiin kertyvän amyloidimassan syynä. Toisaalta yksinomaan ravintoperäiset tekijät eivät selitä mm. sitä eroa, joka Suomen ja Ruotsin välillä saattaa tietyissä ikäryhmissä olla jopa 4-kertainen. On otettava huomioon muutkin tekijät kuten aterioiden virheellinen jakautuminen vuorokauden eri aikoina sekä maaperän laadusta johtuvat erot kivennäisaineiden määrissä ravinnossa ja vedessä. Itse uskon sydäntautien yhteydessä yhä vahvemmin ravitsemus- ja muiden virheiden ohessa nimenomaan geneettisten, perinnöllisten tekijöiden merkitykseen. Jo lasten sepelvaltimoiden väljyydessä on havaittu primäärisiä eroja.

Maassamme käytetään nykyisin vain noin 18 kiloa vihanneksia henkeä kohti, määrä on aivan liian vähäinen eikä osoita vielä edes kohtuullista lisääntymistä. Vihannesten ja kookajyvätuotteiden merkitys terveydelle on saanut uutta korostusta viime aikoina muussakin mielessä kuin niiden mukana saatujen vitamiini- ja hivenaineiden ansiosta.

Länsimaiset rappeutumisoireet

Nobel-palkinnon saanut englantilainen tri Dennis Burkitt on Afrikan värillisten keskuudessa tekemissään tutkimuksissa havainnut, että tutkittavilla ei ole juuri lainkaan sydänsairauksia, keuhkosyöpää, paksusuolen syöpää, veritulppia, laskimosairauksia, peräpukamia, palleatyrää, hammasmätää eikä lihavuutta. Taudit ilmestyivät kuitenkin sitä mukaa kuin ruokavalio muuttui länsimaistyyppiseksi. Tärkeimmäksi eroksi ruokavalion muutokseen tri Burkitt havaitsi neekereiden alkuperäisen ruokavalion runsaan kuitupitoisuuden. Ruuan kulku suolistossa kesti heillä 35

tuntia, vegetariaaneilla se kestää 45 tuntia, tavallisella englantilaisella 77 tuntia. Nopea ruuan kulku ei ehtinyt synnyttää myrkyllisiä kuona-aineita suolistoon. Sen sijaan länsimaisen vähkuutuisen ruokavalion seurauksena todettu ummetus sekä siihen liittyen vatsaonteloon ja suolen sisään kohdistuvat paineet aiheuttavat mm. verenkiertohäiriöitä, jotka ilmenevät suonikohjuina, peräpukamina, palleatyränä, paksusuolen umpipusseina. Ummetusta ja divertikuloosia on pidettävä selvänä länsimaiseen sivistykseen liittyvänä rappeutumisoireena, joka johtuu myös liian vähäisestä liikkumisesta.

Monet tautitilat perustuvat siihen, että elimistöstä puuttuu jokin tärkeä reaktiokatalyysaattori, entsyymi, joka on välttämätön tiettyjen ravintoaineiden hyväksikäytölle. Tiede on viimeisenä parina vuosikymmenenä tehnyt tällä alalla merkittäviä löytöjä ja helpottanut aineenvaihdunnaltaan poikkeavien ja melko runsaslukuisten yksilöiden elämää.

Ravinnon ja terveyden välillä vallitsee läheinen vuorovaikutus. Ravinnon laadun vaikutuksesta terveyteemme emme ole lähestulkoonkaan saavuttaneet tietomme rajoja. Päinvastoin juuri nyt kaivataan kiireesti lisätietoa jo yksin ylivoimaiseksi kasvavien terveydenhoitokustannustenkin takia. Tiedon hankinnan, valinnan tai hyväksikäytön esteenä eivät saa olla ennakkoluulot, ei myöskään tieteellistenkin koulukuntien inhimillinen yksipuolisuus.

Oiva Ketonen

Mitä on ihminen: Retkeilyä lääketieteen ja filosofian välimaastossa

”Mistä tulen ja minne menen? — Ja mitä se on, tämä minun henkeni? Onko ajatukseni minun ruumiini elämää, sen korkein muoto, jonka luomiskykyinen elämä on synnyttänyt, vai onko se vain ruumiillisen verhonsa satunnainen asujain, muualta tullut ja muualle menevä?”

Eino Kaila kysyi tähän tapaan ihmisen olemusta 'Nykyinen maailmankäsitys' -nimisen teoksensa prologissa. Kukaan ei ole anta-

nut eikä voine antaa näihin kysymyksiin sellaisia vastauksia, jotka tyydyttäisivät eri tavoin ajattelevia ihmisiä. Itse kullakin on kuvansa ihmisestä, jota hän elämässään ja toiminnassaan ihmisten keskuudessa toteuttaa, oli hän lääkäri, sosiaalityöntekijä, poliitikko tai aivan tavallinen ihminen muiden ihmisten joukossa, joskin harva kykenee tekemään tiliä siitä, mitä hänen ihmiskuvaansa oikeastaan sisältää.

Ihminen — henki ja ruumis

Nykyajan ihminen on maallinen ihminen. Mutta silti hänen käsityksensä ihmisen olemuksesta on monissa tapauksissa suunnilleen se, mitä voisi kutsua perinteiseksi uskonnolliseksi ihmiskuvaksi. Tämän mukaan ihmisesä on kaksi puolta, sielu ja ruumis. Sielu on katoamaton ja muuttumaton, kun taas ruumis on muuttuvainen ja maatuu maaksi. Vastaavasti ihmisellä on kahdenlaisia ominaisuuksia, henkisiä ja ruumiillisia.

Kahtiajaolla ja siitä johtuvilla käsityksillä on edelleenkin syvälle ulottuva vaikutuksensa sekä lääketieteessä että elämässä yleensä riippumatta siitä, uskotaanko kuolemattomuuteen vai ei.

Kun seuraavassa asetan tämän kahtiajaon kyseenalaiseksi haluamatta sillä herättää uskonnollista keskustelua, asetan perinteisen kuvan rinnalle Raamatun ihmiskuvan. Raamattu näet ei tunne ihmisen kahtiajakoa. Sen mukaan sielu ja ruumis ovat yksi kokonaisuus. Kun ihminen kuolee, hän kuolee kokonaan ja viimeisenä päivänä hänet, sielu ja ruumis yhtenä kokonaisuutena, herätetään. Raamatullinen vakaumus ei estä ketään omaksumasta yhtenäistä ihmiskäsitystä. Kahtiajako on tullut kristinuskoon myöhemmin, uusplatonismin välityksellä. Kreikkalainen Platon puhui sielusta erillisenä oliona jo 400 vuotta e.Kr.

Syyt kahtiajakoon perustuvan ihmiskuvan vakiintumiseen ovat moninaiset. On vaikea filosofinen tehtävä kehittää tyydyttävä yhtenäinen ihmiskuva, jossa sielun ja ruumiin vastakohtaa ei esiintyisi. Ajattelevainen ja ruumiillinen toimintahan ovat erilaisia asioita.

Asiaan vaikuttaa myös käsityksemme omasta minästämmme. Me katselemme ja arvioimme maailmaa jostain pisteestä, joka on päämme sisäpuolella, ikäänkuin tietoisuutemme

keskuksesta. Keskus näyttää olevan henkinen minämme, jotain sinänsä todellista, ajasta toiseen pohjimmaltaan samana pysyvää. Platonistinen sielukäsitys sopii hyvin yhteen tämän minä-käsityksen kanssa. Meidän on vaikeata myöntää, että ei ole olemassa mitään minän substanssia, että vain muisti ja ruumiillinen jatkuvuutemme pitävät yllä käsitystämme oman minämme samana pysyvästä identiteetistä.

Elävät olennot koneina

Uuden ajan alussa ranskalainen Descartes asetti sielun ja ruumiin vastakohtaan filosofiansa perustaksi ja teki siitä äärimmäiset johtopäätökset. Hän katsoi, että elävät olennot olivat periaatteessa koneita. Jos olisi riittävän taitava kelloseppä, kykenisi rakentamaan laitteen, jota ei mitenkään voisi erottaa koirasta. Ihminen kuitenkin erosi koneista ja eläimistä siinä, että hänellä oli kuolematon sielu, joka asui ruumiissa. Riittävän taitava kelloseppä voisi rakentaa ihmisenkin kaltaisen koneen, mutta ei voisi kuitenkaan luoda todellista ihmistä, koska ei voisi antaa hänelle kuolematonta sielua. Se oli Jumalan asia.

Descartesin ratkaisusta oli lyhyt askel materialismiin, käsitykseen, että vain aine on todellista ja että ajatus ja tajunta ovat satunnaisia aineellisen todellisuuden ilmiöitä. Tällainen reduktiivinen materialismi ja edellä selostettu dualismi, jonka mukaan ihmisessä on sielu ja ruumis, johtavat ihmistä koskevassa tutkimuksessa samankaltaisiin tuloksiin. Lääketieteen näkökulmasta katsottuna ne tuskin lainkaan eroavat toisistaan. Ihmisen ruumis, hänen koneistonsa, asui sielu siellä taikka ei, on ainoa, mitä ihmisessä voidaan niiden puitteissa pysyen lääkittää ja parantaa.

Ettei ihminen on tällainen ruumis-kone, iskeytyy voimakkaasti lääketieteen opiskelijan mieleen, kun hän opintojensa alussa tutkii ihmistä leikkelemällä kuivunutta preparaattia, josta kaikki se, minkä takia hänen myöhemmin lääkärinä pitää ihmistä vaalia ja kunioittaa, nimittäin elämä, on hävinnyt.

Suuret lääkärit vanhoista ajoista alkaen ovat kiinnittäneet monipuolisella tavalla huomiota kaikkiin niihin yhteyksiin, joissa ihmisen terveydessään ja sairautessaan on elolliseen ja elottomaan ympäristöönsä. Vasta kun ihmisruumiin toimintaa alettiin ymmärtää

paremmin, lääkärin näkökulma kapeni. Vihdoin Diderot'n suuri ensyklopedia esitti lääketieteen kokonaan luonnontieteen osana ja kohdisti siten huomion ruumis-koneeseen. Englantilainen Sydenham oli jo 1600-luvulla tarkastellut sairauksia olioiden kaltaisina entiteetteinä. Ranskalaiset klinikot vakiinnuttivat tämän käsityksen sairauksien luonteesta 1800-luvun alussa. Hoidon kohteeksi tuli sairaus, sairaasta ihmisestä tuli pikemmin sivuasias, sairauden "tapaus". Mikroobien keksiminen 1800-luvulla lisäsi huomion keskittymistä entistäkin enemmän toiminnallisiin anatomis-fysiologisiin yksityiskohtiin.

Toisenlainen tapa kysyä ihmisen olemusta on kysyä, mikä on ihmisenä olemisen perimmäinen tarkoitus. Suuret uskonnot korottavat ihmisen luomakunnan herraksi ja osoittavat hänelle jumalallisen alkuperän. Filosofit, kirjailijat ja poliitikot puhuvat ihmisestä arvona sinänsä, ihmisen vapauksista, luovuttamattomista oikeuksista ja velvollisuuksista.

Ihminen on asettanut itsellensä ihanteita ja päämääriä, jotka kuvaavat sitä, millainen hän toivoo itsensä olevan. Voiko ihminen ne edes osaksi toteuttaa, riippuu paitsi ihmisen omasta olemuksesta niistä luonnon resursseista, jotka hän tämän kuvan toteuttamiseen tarvitsee. Varmana voi pitää, että ihmisen terveyttä ja sairautta ei voi täysin ymmärtää, jos nämä ihanteet ja päämäärät jätetään ottamatta huomioon.

Biologinen perusnäkemys

Biologisen perusnäkemysten mukaan ihminen kaikkien muiden eläinlajien tapaan on tulos vähittäin tapahtuneesta biologisesta kehityksestä. Ihminen on samaa kuin mitä elävät olennot yleensä ovat. Ihminen asettaa päämääriä ja tavoitteita ja kehittää keinoja niiden saavuttamiseksi. Niin tekevät myös eläimet, vaikka niiden päämäärät ja tavoitteet eivät ole yhtä etäällä ajassa ja avaruudessa. Ihminen ajattelee, mutta epäilemättä myös eläin prosessoi jollain tavoin niitä vaikutelmia, joita se saa ympäristöstään. Ihminen puhuu ja käyttää puhuessaan symboleja. Myös eläimet harrastavat tietojen välitystä, joskaan eivät puhu. Eläimellä on epäilemättä sekä muisti että myös jonkinlainen tietoisuus, mutta se ehkä ei niinkuin ihminen ole tietoinen siitä, että sillä on tietoisuus. Mutta luultavasti on myös suuri joukko ihmisiä, jotka

kulkevat kehdestä hautaan ilman että he koskaan huomaavat olevansa tietoisia siitä, että heillä on tietoisuus.

Kaikki mitä ihmisessä on, on yleisessä mielessä biologista, ei mikään hänessä, ei hänen ajatuksensa, järkensä, henkensä eikä tajuntansa mene näiden puitteiden ulkopuolelle. Ihminen on kaikilta puoliltaan yhtä "biologinen" olento kuin mikä muu elävä olento hyvänsä. Hänellä ei myöskään ole erikseen biologisia ja ei-biologisia ominaisuuksia, sairauksia tai vaurioita. Tällainen jako voi arkieleessä palvella joitakin käytännöllisiä tarkoituksia, mutta tieteelliseksi tarkoitettuna se on virheellinen ja harhaanjohtava. Se paloittelee kokonaisuuden, joka on muovautunut kokonaisuudeksi evoluution tuloksena. Kivet tai loogiset totuudet ovat ei-biologisia, mutta kivien käsitteleminen ja loogisten totuuksien etsiminen on biologista.

Ihmisen kasvu ympäristössään

Kun ihminen syntyy maailmaan, hän on jo pieni persoonallisuus vaikkakin monessa suhteessa ominaisuuksia vailla. Hänellä on geneettinen varustuksensa, mutta se yksinään ei synnytä niitä ominaisuuksia, jotka hänellä on myöhemmin kulttuuriyhteisön jäsenenä. Ihmisen ja hänen ympäristönsä välinen vuorovaikutus muoaa ihmisen hänen geneettisistä aineksistaan siksi, mitä hän on.

Ympäristön vaikutus luultavasti alkaa jo kohdussa. Jos onnistuttaisiin kasvattamaan munasolusta koeputkessa todellinen koeputkilapsi, tältä saattaisi ensimmäisen ja tärkeimmän ympäristönsä epäluonnollisuuden vuoksi puuttua olennaisia ihmisen ominaisuuksia.

Monet eri tekijät muovaavat ihmistä hänen elämänsä aikana. Näitä ovat hänen osakseen tuleva kohtelu, ravinto, ilmanala, mikroobien ja parasiittien hyökkäykset, avaruudesta tuleva säteily, myrkyt, joiden alaiseksi hän joutuu, työ, jota hän tekee, ja kulttuuri, jossa hän elää.

J. May kuvaa kirjassaan 'The Ecology of Human Disease' asiaa seuraavaan tapaan: Kun ihminen saa haavan, kudokset, joihin ase on koskenut, käyvät läpi melkoisia muutoksia. On mekaanista vahinkoa, kudos on vaurioitunut ja osittain hävinnyt. Infektio, joka tavallisesti esiintyy, aiheuttaa biologista vahinkoa. Lukemattomat vieraat aineet, joita tulee joko ulkoapäin tai syntyy paikalle ku-

dosten hajoamistuloksina, aiheuttavat kemiallista vahinkoa. Tietyn ajan kuluttua haavoituneet kudokset paranevat, jos vamma ei ole ollut liian suuri. Mekaaniset, biologiset ja kemialliset vauriot voitetaan. Mutta ihminen, jonka reaktio on aina kokonaisreaktio, ei koskaan enää ole sama. On syntynyt arpi, joka voi mitattavalla tavalla haitata kyseisten kudosten toimintaa. Arpi jää osaksi ihmistä, hänen fenotyyppiään, joskin genotyyppi ohjaa arven muodostumista.

Kun ihminen joutuu mikrobin hyökkäyksen kohteeksi, hänen kudoksensa puolustautuvat. Jos puolustautuminen on menestyksellinen, kudokset neutralisoivat mikrobin haitalliset vaikutukset tai eliminoivat sen. Mutta ihminen ei koskaan enää ole sama. Hänen kudoksiinsa jää arpi. Se voi olla immuniteti, joka myöhemmin voidaan tarkasti mitata. Tämä on "arpi" ihmisen veressä, ihmisruumiin kemiassa. Se voi olla tilapäinen tai pysyväinen ja voi myöhemmin esittää osaa kudosten tai ihmisen koko organismin toiminnassa. Se voi suojata ihmistä uusilta samanlaisilta vaurioilta tai, kuten allergia-ilmioissa, tehdä ihmisen niille entistä alttiimmaksi.

On ilmeistä, että ihmisen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutus muovaa hänet yhtäläisesti henkisessä suhteessa. Mitä ihminen kokee, jättää jälkensä hänen persoonaansa ja tässä hänen persoonansa on kokonaisuus. Henkinen ja ruumiillinen puoli riippuvat toinen toisistaan.

Ihminen mukautuu myös psyykkisessä suhteessa ympäristöön tavalla, joka on merkittävä ja mielekäs. Hän reagoi ympäristönsä ärsykeisiin, jotka voivat olla hyvinkin satunnaisia, koettaa tulla siinä toimeen niin hyvin kuin voi. Mukautuessaan tilanteeseen ihminen itse muuttuu, tai jos ei ole sellaisia ärsykeitä, jotka ovat kehityksen kannalta tärkeitä, kuten sanalliset ärsykkeet ovat, hän jää kehittymättä pysyvällä tavalla. Henkinen vammautuminenkin on biologisesti mielekäs reaktio ympäristön ärsykeisiin, yhtä mielekäs kuin sanat ja protestit, mutta laadultaan toinen. Mukautuminen ympäristöön on jättänyt pysyvän ja havaittavan arven. Genotyyppi ohjaa näidenkin arpien muodostumista.

Ne psyykkiset jäljet, joita ihminen henkisten tai ruumiillisten kokemustensa ansiosta saa, ovat erilaisia lisä ihmisen voimavaroihin. Ne voivat tehdä ihmisen invalidiksi, tai

ihminen voi niiden ansiosta vastata entistä paremmin sekä sosiaalisen että fyysisen ympäristön haasteisiin ja tulla paremmin tai huonommin toimeen ympäristössään. Ne voivat antaa ihmiselle tietynlaisen immunitetin. Samanlaisen kokemuksen toistuessa hänen ei tarvitse enää käyttää aikaa eikä energiaa siihen sopeutumiseen. Mutta ne voivat myös alistaa ihmisen niin että hänen täytyy samanlaisen kokemuksen toistuessa käyttää sopeutumiseen yhä enemmän aikaa ja energiaa.

Geneettisen aineksen ja ympäristön vaikutuksen osuuden suhteista on kuitenkin sangen vähän varmaa tietoa. Asia on eri tavoin kiistanalainen. Esim. mielen sairastuvuuden taikka intelligenssin periytyvyyttä koskeva erimielisyys voi saada hyvin jyrkkiä ilmauksia. Kysymyksessä ovat perustavaa laatua olevat ideologiset erimielisyydet, ihmisten ja ihmisrotujen tasa-arvo ja ne tavoitteet ja ihanteet, joita ihminen ihmisenä tahtoo toteuttaa. Vaikka yleisesti ollaan sitä mieltä, että lapsuuden ajan kokemukset ovat tärkeitä, niin silti ei mitään niistä teorioista, jotka asettavat aikuisen ihmisen persoonallisuuden yhteyteen varhaislapsuuden kokemuksiin, ole yksityiskohdittain perusteltu tavalla, joka täyttäisi luonnontieteelliselle teorialle asetettavat perusteltavuuden vaatimukset.

Ihminen viesteinä

Virustauti niinkuin yleensä muukin infektio, jättää ihmiseen merkin, joka säilyy hänessä koko hänen elämänsä ajan. Se on viesti sairaudesta, jonka hän on läpikäynyt. Itse infektio saattaa hyvin moninaisella tavalla riippua, paitsi ko. mikrobista ja ihmisen omasta persoonallisuudesta, ravitsemuksesta, ilmastosta, maaperän laadusta, eläimistöä, kulttuurista jne. Kulumis- ja rappeutumis-sairaus sisältää lukuisia viestejä ihmisen elämän tavoista ja hänen ammatistaan. Nämä viestit voidaan tulkita suorittamalla laboratoriotutkimuksia ja tekemällä yksinkertaisia ihmistä ja ympäristöä koskevia huomioita.

Wieniläinen lääkäri Josef Breuer kertoi v. 1884 Sigmund Freudille merkillisen tapauksen. Hysterian oireet olivat parantuneet, kun potilas oli saatettu hypnoosissa muistamaan oireiden ilmenemisen syyt ja ilmentämään vapaasti tunteensa niiden johdosta. Oli tehty, kuten Freud sanoo; keksintö, että "eräiden hermostuneiden henkilöiden sairauden

oireilla on merkitys”, so. että ne ovat viestejä. Freud jätti hypnoosin ja pyrki palauttamaan unohtuneet syyt assosiaatioiden avulla tietoisuuteen ja kehitti tästä psykoanalyysin.

Psykoanalyysiin on myöhemmin liittynyt monta erilaista kehityksen linjaa. Saksalaiset V. von Weizsäcker ja W. Küttemeyer sekä saksalais-amerikkalainen G. Booth ovat kehittäneet ns. antropologisen lääketieteen. Tällä suunnalla on ollut huomattava vaikutus Martti Siiralan johtaman meikäläisen Therapie-säätiön terapian käsitteeseen ja menetelmiin.

Antropologinen lääketiede poikkeaa perusteissaan Freudin käsityksistä erityisesti mm. siinä, että sen mukaan kaikki sairaudet ovat viestejä. Kaikki sairaudet ovat kommunikation välineitä, ne sanovat jotain myös niistä elämyksellisistä kokemuksista, joihin ihminen on reagoinut sairastumalla. Antropologisessa lääketieteessä korostuu keskeisenä käsitys ihmisen ykseydestä; henkiset kokemukset ulottuvat ruumiillisiin ja ruumiilliset henkisiin. Tässä antropologinen lääketiede epäilemättä on oikeassa. Mikään osa ihmisessä ei ole täysin autonominen. Laaja kliininen ja kokeellinen tutkimus on osoittanut, että elämän muutokset aiheuttavat sairastumista ja että stressillä on vaikutusta myös immunitettijärjestelmään.

Viestit ihmisen kokemuksista ilmenevät hänen persoonallisuutensa ominaisuuksina ja siinä, millainen hän on suhteessa itseensä, menneisyyteensä, toisiin ihmisiin ja yhteisöön. Ne ovat joskus helpostikin tulkittavissa. Ihminen kantaa arpiaan mukanaan ja tietämättään esittelee niitä eri tavoin kanssaihmisilleen.

Elämän kokemukset saavat oikeastaan aikaan enemmän kuin vain jättävät jäljen tai arven ihmisen persoonaan. Ne konstituivat ihmisen lähtien hänen geneettisistä aineksistaan. Jos pieni lapsi joutuu erittäin pahalla tavalla hylätyksi, tämä kokemus voi leimata hänet koko hänen elämänsä ajaksi. Hän suhtautuu muihin ihmisiin uusissa ja uusissa tilanteissa aina tämän kokemuksen määräämällä tavalla siitäkin huolimatta, että hän huomaa tämän suhtautumisen epäedulliset seuraukset. Hänellä ei ole muuta toiminnan mallia po. tilanteita varten. Hänen varhainen kokemuksensa on tullut osaksi hänen luontoaan, se on siltä osin konstituoinut hänet. Jotta hän muuttaisi suhtautumistapan-

sa, hänen tulee ihmisenä vastaavasti muuttua, mikä kysyy suuria ponnistuksia.

Ihmisen parantaminen

Viime aikoina on käyty, jossain määrin äreän äänenpainoin, julkista keskustelua syövän hoidosta. Keskustelussa on heitetty esiin käsite ”koululääketiede”, jonka on sanottu syrjivän epätieteellisenä sellaisia hoitotapoja, joiden vaikutusta ahtaan luonnontieteellisen ajattelun on vaikea selittää.

Mielestäni on ilmeistä, että ahtaasti ymmärretty ”tieteellisyys” säätelee lääkärikunnan huomattavan osan käsitystä ihmisestä ja hänen sairaudestaan. Tämä käsitys on yhteydessä liian yksinkertaiseksi oletettuun kuvaan ihmisestä, kuvaan, joka jättää tietoisuuden kausaaliset vaikutukset huomiotta. Tämä kuva korostuu erityisellä tavalla kliinisessä kaksoissoikkokokeessa, jota muutamit nimittävät kliinisen tutkimuksen pyhäksi lehmäksi.

Kaksoissoikkokokeessa koehenkilöt, jotka on valittu satunnaisesti pitäen silmällä vain heidän sairauttaan, eivät tiedä eikä myöskään koetulosten arvioitsija tiedä, kutka koehenkilöistä ovat saaneet kokeiltavaa lääkettä ja kutka plaseboa. Oikein suoritettu koe selvittää, mikä on lääkkeen vaikutus ihmisiin riippumatta heidän tietoisuudestaan, odotuksistaan ja yksilöllisistä eroavuuksistaan.

Kaikki nykyään käyttöön tulevat lääkkeet ja nimenomaan lääkkeet, joilla saattaa olla psyykkisiä vaikutuksia, pyritään testaamaan tällä tavoin. On vanhoja lääkkeitä, joita ei ole näin kokeiltu, ja uusia, joiden kokeilu on periaatteellisesti vaikeata.

Sairaahan ihmisen hoito, mikäli kysymyksessä ei ole kirurginen tai muu siihen verrattava hoito, lienee Suomessa nykyään pääasiallisesti tällaisiin lääkkeisiin ja niiden oletettuihin yleisiin vaikutuksiin perustuvaa lääkehoitoa. Hoidon ”tieteellisyys” viittaa yleensä juuri tähän. Huomiotta jäävät siis ne ehkä tärkeät yksilölliset voimavarat, joita ihminen on elämänsä aikana kerännyt, ja se että hoitoon liittyvät sairaan odotukset voivat saada aikaan palautekierron, joka johtaa paranemiseen. Kaksoissoikkokokeisiin perustuva läkehoito edellyttää lisäksi, että sairaus silloinkin kun se valtaosaltaan on viesti henkilökohtaisesta kokemuksesta, on vaillo yksilöllisyyttä ja voidaan parantaa kiinnittämättä huomiota tähän kokemukseen.

Psykoterapeuttinen hoitotapa asettaa hoidon lähtökohdaksi sen, että sairaudet ovat osittain tai kokonaan viestejä ihmisen persoonallisesta kokemuksesta. Tätä sairauden olennaista aspektia tuskin voidaan parantaa lääkkeillä, vaan sairaan suhde on rekonstruotava siihen ympäristöön, joka on ollut sairauden perimmäinen syy. Tämä tapahtuu terapeuttisessa dialogissa, jonka puitteissa terapeutti osallistuu sairaan kohtaloon.

Psykoterapia ottaa huomioon ihmisen yksilöllisyyden toisin kuin lääketerapia. Psykoterapeuttisessa dialogissa sairaan yksilöllisyys tulee olennaisesti paremmin huomioonotetuksi, mutta tuskin siinäkään kaikessa ainutkertaisuudessaan. Psykoterapiankin pohjana on ihmistä koskeva yleinen tieto, joskin se koskee sitä, miten ihminen käyttäytyy ympäristössään ja dialogin toisena osapuolena.

Perinteinen lääkärinammatti pitää ja on aina pitänyt mahdollisena paranemista henkisenkin valmennuksen kautta, mutta se ei ole voinut asettaa sitä mihinkään paikkaan ihmisen kuvassa. Puhuessaan potilaan ja lääkärin välisestä suhteesta A. J. Palmén sanoo kirjassaan 'Lääkärin etiikka': "Hänen noudattamallaan kohtelulla on uskomattoman suuri merkitys henkisesti vaikuttavana hoitona". Tämä tarkoittanee, että lääkäri praktiikassaan näkee sen suuren merkityksen, joka sairaan henkisellä ylösrakentamisella on paranemiselle, vaikka lääkäri ei ymmärräkään sen vaikutuksen mekanismia.

Psykoterapiat eivät ole lääketieteellisten tiedekuntien suosiossa. Erääksi syyksi on mainittu, että psykoterapian vaikutus ei ole kontrolloitavissa kaksoissokkokeeseen verrattavalla tavalla. Perusteluksi tämä väite on riittämätön ja asiallisesti se on väärä. Esim. Sloanin ym. teos 'Psychotherapy vs. Behavior Therapy' vuodelta 1975 sisältää selostuksen näitä terapioiden toisiinsa vertaavasta kokeesta, joka on erittäin lähellä kaksoissokkokeetta.

Ihminen ja kulttuuriympäristö

Yhtenäisen ihmiskuvan valossa tarkasteltuna psykoterapian vaikutus ei ole outo ja uskomaton. Että sellainen vaikutus on tosiasia, sitä ei tässä tarvinne todistella.

Meillä on henkemme, tietoisuutemme ja intentiomme. Siinä suhteessa meistä ei pidä eikä voi ottaa mitään pois. Mutta samalla me olemme tulos biologisesta kehityksestä.

Kaikki ns. henkemme toiminnot ovat tietysti myös ns. materiaalisia toimintoja, vaikka emme toistaiseksi tiedäkään, kuinka ns. henkiset toiminnot tulkitaan ns. materiaalisina toimintoina.

Edelleen on kohtuullista olettaa, että tarkoituksellista toimintaa säätelevät mekanismit, ovat sangen komplisoituja. Ihmisen henkistä normaalisuutta ei voitane koskaan kuvata luettelemalla, mitä kemiallisia yhdisteitä ja kuinka paljon kutakin aivoissa tarvitaan — ja tietysti pitäisi ottaa huomioon ihminen kokonaan, eikä vain hänen aivonsa. Lisäksi on mahdollista, että ihmisen normaalisuus on vain tarkoituksenmukaista mukautumista ympäristöön ja sellainen tarkoituksenmukaisuus voidaan saavuttaa monin erilaisin aivojen toiminnan tiloin ja edellytyksin. Tämä merkitsisi, että aivojen toiminnan selitys on näissä suhteissa teleologinen. Aivojen tilan määräisi viime kädessä ao. ihmisen menneisyys ja kulttuuriympäristö. Jos meidän pitää muuttaa ihmistä henkisesti suhteessa, niin muutoksen täytyy näin ollen tapahtua kulttuuriympäristön välityksellä. Terapian täytyy käyttää tälle ympäristölle ominaisia termejä ja menetelmiä eli pohjautua ihmisten väliseen henkiseen vuorovaikutukseen, mikä fyysisen ympäristön ohella on toinen puoli ihmisen todellisuutta.

Voisiko ajatella, että sama olisi saatavissa aikaan lääkkeillä?

Tietysti voidaan ajatella, että samoin kuin on ollut mahdollista estää koe-eläintä oppimasta kokemuksestaan estämällä sopivin kemiallisin ainein proteiinien muodostuminen sen aivoissa, olisi mahdollista sopivin lääkkein myös muuttaa ihmisen muistijälkiä, olivat nämä tunnetilojen aiheuttamia vaurioita tai rationaalisen oppimisen kautta omaksuttuja käsityksiä tai vakaumuksia. Sen sijaan on vähän luultavaa, että löydettäisiin niin spesifisiä lääkkeitä, jotka koskisivat vain joitakin erityisiä jälkiä heikentämättä tai tuhoamatta samalla ilman valikointia muita muistijälkiä ja siis ihmisen persoonallisuutta. Ja tuskin lainkaan lienee ajateltavissa, että jotkut virheelliseksi katsotut käsitykset voisivat lääkkeiden avulla muuttua oikeiksi katsottaviksi — yhtä vähän kuin ihmisen sosialistista vakaumusta voidaan lääkekuurilla muuttaa kapitalistiseksi tai päinvastoin, muutoin kuin heikentämällä ihmistä niin että hän paremmin mukautuu ympäristön mielipiteisiin. □

PUOLUEIDEN RAHOITUS JA RAHOITUSKANAVAT

Poliittisten puolueiden rahoituksesta puhutaan paljon mutta tiedetään vähän. Kriittisen Korkeakoulun 'Vallan muodot' -sarjaan kuuluneessa tilaisuudessa 22. 2. 77 alustaja, osastopäällikkö Kyösti Lallukka totesi, että puolueiden yksin valtion v. 1977 budjetista saamat varat nousevat yli 200 miljoonaan markkaan. Muiden rahoituslähteiden suuruutta voi vain arvailla.

Paikalle oli kutsuttu keskustelijoiksi myös kuuden suurimman puolueen edustajat. Kaikki puolueet lupasivat lähettää edustajansa, vain kaksi saapui: Keskustapuolueen talouspäällikkö Eero Rantakokko ja Liberaalisen kansanpuolueen puoluesihteri Kalevi Viljanen, joiden mukaan kaikkia Lallukan luettelemia rahoja ei voida pitää puoluerahoituksena, koska osa varoista ei mene varsinaiseen puoluetöimintään.

Puolueiden keskinäiset osuudet eivät selvinneet alustuksesta, mutta Suomen Kuvalehden 6/76 artikkelin mukaan v. 1975 puolueille valtion budjetista jaetut rahat jakaantuivat siten, että SDP sai 31 %, KESK 23 %, SKDL 22 %, KOK 10 %, RKP 5 %, LKP 3 % ja loput yhteensä 5 %.

Oheisena tiivistelmä Lallukan alustuksesta.

Kun Metalliliiton ja eduskuntavaalien alla syksyllä 1975 sattui eräitä puoluerahoituksen paljastumisia, niin suurimpien puolueiden talouspäälliköt julistivat ilmeettöminä, että puolueiden rahoituslähteet tulisi tehdä julkisiksi. "Meillä ei ole mitään salattavaa" -tyyli oli pelkkää äänestäjien hämäämistä, sillä tuskin millään puolueella on todella varaa julkistaa rahalähteitään.

Puhuttaessa puoluerahoituksesta tai puoluetuesta, on tehtävä käsitteenmäärittäminen, jotteivät eri henkilöt puhu eri asioista. Puoluetueksi on kai katsottava kaikki se taloudellinen tuki tai vastikkeettomat palvelukset, joita puolueille tai niistä edustaville järjestöille

annetaan tarkoituksella edistää puolueen poliittisia päämääriä, sen poliittisen vallan lisäämistä.

Puolueet laajensivat 1960-luvulla toimintaansa mitä moninaisimmille yhteiskuntapolitiikan alueille. Seurauksena oli kokonainen joukko puolueiden "erikoisjärjestöjä", joilla on itsenäinen organisaatio ja muodollinen itsenäisyys. Tällöin myös näiden puoluetöimintojen rahoitus ei näy puolueiden tileissä. Juuri tämä seikka tekee puoluetöiminnan rajauksen erittäin vaikeaksi.

Puoluepolitisoitumisen laajuuden ja sen voiman yhteiskunnassamme tajuaa vasta, kun tietää, että lähes kaikilla yhteiskuntapolitiikan lohkoilla toimii puolueita edustavia järjestöjä, jotka palvelutöimintojensa ohella vastaavat mm. asiantuntija-avun antamisesta puolueelleen. Tämän toiminnan laajuutta ja merkitystä ei Suomessa ole tiettävästi tutkittu lainkaan, siitäkin huolimatta, että nämä järjestöt toimivat pääasiassa julkisen tuen varassa.

Puoluetuki — jäävuoren huippu

Puoluerahoituksen muotoja ovat eniten puhuttujen julkisten avustusten lisäksi elinkeinoelämältä, ammattiyhdistysliikkeeltä ja ulkomailta saatava taloudellinen apu, sekä puolueiden oma varainhankinta, jota saadaan jäsenmaksujen, tukimaksujen, arpajaisten, ja sijoitustuottojen kautta.

Kun puoluetuki tuli valtion budjettiin vuonna 1968, niin siitä asti on puoluetöiminnan rahoittamisesta jaksettu puhua ja kirjoittaa lähinnä veronmaksajien kosiskelumielessä. Puoluetukea on esitetty käytettäväksi vaikka millaisiin hyviin tarkoituksiin, ikäänkuin tuo rahamäärä olisi loputon. Tänä vuonna se on 26 miljoonaa markkaa.

Suuresta suosiostaan huolimatta varsinaisen puoluetuki on vain vähäinen osuus pelkästään valtion budjetin kautta kulkevista puoluerahoista — mikäli alussa esitetty kä-

sittenrajaus poliittisesta toiminnasta hyväksytään.

Puoluetuesta puhuttaminen on toisaalta ollut puolueiden julkisen rahoituksen kannattajien kannalta varsin hyvä ratkaisu, sillä sitä on perustellusti voitu vähätellä, koska se on ollut vajaa promille (1/1000) koko valtion budjetista. Jos keskustelu käännettäisiin koskemaan puolueiden *koko julkista tukea*, niin summa olisi yli 200 miljoonaa pelkästään valtion budjetin kautta.

Toimintoja paisutettu

Puolueet ovat viime vuosina tarkoituksellisesti paisutelleet toimintaansa, varsinkin sellaisille alueille, joilla on jo ennestään lakisääteistä valtionapua järjestöille. Kun jollain erityisalueella todennäköisesti tehokkain toiminnallinen tulos koko yhteiskunnan kannalta olisi saavutettavissa toimintoja keskittämällä, niin lähes säännönmukaisesti on ainakin kolmella puolueella (SDP, SKDL ja KESK) oma poliittinen järjestönsä ao. toimialueella mahdollisesti toimivien sitoutumattomien kansalaisjärjestöjen rinnalla. Esimerkeiksi sopivat eläkeläisjärjestöt, raittiusjärjestöt ja lomatoimintaa järjestävät järjestöt. Puolueiden suuri kiinnostus tällaisia varsin epäpoliittiselta näyttäviä toimintamuotoja kohtaan osoittaa, että poliittisen vaikuttamisen kanavia pyritään kaikin tavoin lisäämään.

Rahanjaossa on lähes säännönmukaista, että puolueiden peitejärjestöt saavat suurimman osan jaettavista verovaroista riippumatta niiden toiminnan laajuudesta. Näin on käynyt mm. nuorisotyössä, sosiaalisessa lomatoiminnassa, raittius- ja kansanterveys-työtä tekevien järjestöjen välillä. Oikeudenmukaisuuden on syrjäyttänyt poliittinen tarkoituksenmukaisuus ja rahanahneus.

Puoluerahoituksen purot budjetissa

Puoluerahoituksen kanavat ovat lisääntyneet ja puoluetoinnin suoraan tai välilliseen tukemiseen virtaa rahaa lähes kaikkien ministeriöiden budjettien kautta. Uusien puoluerahoitusmuotojen keksimisessä on osoitettu myös melkoista nokkeluutta, joista viimeisin on eräiden "yksityisluontoisten arkistojen" so. puoluearkistojen valtionapu. Vetoamalla

eräiden puolueiden arkistojen tärkeyteen tutkijoille saatiin eräiden puolueiden arkistot valtionavun piiriin. Valtion ja tutkijoiden kannalta olisi ilmeisesti ollut tarkoituksenmukaisempaa siirtää arkistot valtionarkistoon, mutta...?

Ohessa on luettelo niistä eri valtion budjetin menomomenteista, joiden kautta rahaa ohjautuu puolueille. Väärinkäsitysten välttämiseksi on syytä painottaa, että vain osa momenteista menee kokonaisuudessaan puolueille ja useimmissa ne ovat vain saaliinjaolla muiden ao. toimintasektorin järjestöjen kanssa. (Ks. taulukko s. 14.)

Tärkeimmät puoluerahoituksen kanavat ovat: varsinainen puoluetuki (valtioneuvosto), valtionapu järjestöjen vapaata sivistystyötä varten (op.min.), opintokeskusten valtionapu (op.min.), yksityisluontoisten arkistojen valtionapu (op.min.), veikkausvoittovarat nuorisokasvatukseen (op.min.), sanomalehdistön tuki (liik.min.), raittiustyö (sos. & terv.min.) ja raha-automaattivastukset (sos. & terv.min.). Kahden viimeksimainitun kohdalla rahat eivät tule suoraan puolueille, vaan niiden erityisjärjestöille.

Talouselämä ja ay-liike

Puolueiden perinnäiset rahoittajat ennen puoluetukea ja muita julkisia rahoituskanavia olivat yritykset ja ay-liike. Se mistä rahat tulivat noudatti pääpiirteissään eduskunnan jakoa vasemmistoon ja ei-sosialisteihin. Ay-liike, erityisesti SAK-lainen, tuki lähinnä vasemmistoon lukeutuvia ehdokkaita eri vaaleissa, kun taas yritykset lähinnä ei-sosialisteja. Tänä päivänä ei tuo jako pidä paikkaansa, vaan yritysten tukea saavat myös vasemmistoon kuuluvat, erityisesti kansanedustajain vaaleissa.

Puolueille annettava tuki on erityisesti yrityksille muodostunut ongelmalliseksi, koska annetut varat eivät ole verotuksessa vähennyskelpoisia kulueriä, mikä on pistänyt tuen antajien ja vastaanottajien kekseliäisyyden ja verolakien tuntemuksen koviin.

Myös ay-liike ei halua pitää suurta melua tuestaan puolueille. Näin lähinnä siksi, että ay-liikkeen sisällä syntyisi melko varmasti murinaa jäsenmaksujen käytöstä kenties aivan muiden päämäärien kuin liiton jäsenistön etujen ajamiseen. Ay-liikkeen etuna on verovapaus jäsenmaksutuloistaan, joten sille ei

Poliittiseen toimintaan suuntautuvia budjettivaroja 1977

EDUSKUNTA, pääluokka 22.

22.09. Eduskunnan muut menot

21. Käyttövarat eduskuntaryhmille 1 440 000,— 100 %

VALTIONEUVOSTO

23.27.50. Puoluetoiminnan tukeminen 26 000 000,— 100 %

SISÄASIAINMINISTERIÖ, pääluokka 26.

26.99. Sisäasiainministeriön hallinnonalan muut menot

54. Valtionavustus Suomen Asuntoliitto ry:lle ja Suomen Asuntoreformiyhdistykselle 100 000,— × %

55. Valtionavustus Vuokralaisten Keskusliitolle 100 000,— 100 %

56. Valtionavustus Asukasliitto ry:lle 100 000,— 100 %

OPETUSMINISTERIÖ, pääluokka 29.

29.75. Yhteiskunnallinen sivistystyö

50. Kansanopistojen valtionapu 60 786 200,— 10 %

53. Valtakunnan syrjäseutujen sivistystyön ohjaus ja ylimääräinen valtionapu 70 000,— × %

54. Valtionapu järjestöjen vapaata sivistystyötä varten 3 930 000,— 62 %

55. Opintokeskusten valtionapu 10 820 000,— 33 %

56. Sivistystyön järjestäminen erällä työmailla 240 000,— × %

29.88. Suomen akatemia ja tieteen tukeminen

53. Raha-arpajaisten voittovarat tieteen tukemiseen

— Työväen taloudellinen tutkimuskeskus 120 000,— 100 %

— Pellervoseuran markkinatutkimuslaitos 120 000,— 100 %

54. Veikkausvoittovarat tieteen tukemiseen

— Yksityislouentoisten arkistojen valtionavusta annetun lain mukaan 2 600 000,— 100 %

29.90. Taiteen tukeminen

53. Veikkausvoittovarat taiteen tukemiseen

— Erilaisille taidejärjestöille annettava taloudellinen tuki 64 000 000,— × %

29.91. Urheilun ja nuorisokasvatustyön tukeminen

30. Valtionapu kunnallista nuorisotyötä varten 900 000,— 60 %

50. Veikkausvoittovarat urheil. ja liikuntakasvatustyön tukemiseen

— Urheilulaitosten rakentamiseen 31 500 000,— × %

— Urheilulaitosten rakentamiseen 26 100 000,— × %

51. Veikkausvoittovarat nuorisokasvatustyön tukemiseen 32 500 000,— 60 %

29.99. Opetusministeriön hallinnonalan muut menot

25. Eräiden teosten laatiminen

— Punakaartien ja kansanvaltuuskunnan historian kirjoittaminen 187 000,— 100 %

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ, pääluokka 30.

30.30. Maatalouden neuvontatyön tukeminen

43. Kerhotoiminnan tukeminen 8 831 000,— × %

LIIKENNEMINISTERIÖ, pääluokka 31.

31.55. Eräät tietoliikennekorvaukset

41. Sanomalehdistön tukeminen (20 + 20 + 2.2) 42 200 000,— 78 %

42. Lehdistön yleinen kuljetustuki 201 000 000,— 55 %

KAUPPA- JA TEOLLISUUSMINISTERIÖ, pääluokka 32.

32.80. Matkailun edistämiskeskus

40. Valtionapu matkailun edistämistoimintaan 2 000 000,— × %

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ, pääluokka 33.

33.51. Raittiustyö

30. Valtionosuus kunnille alkoholivaroista raittiustyöhön 11 827 000,— × %

50. Valtionapu raittiustyöhön sekä alkoholijuomista aiheutuvien haittojen ehkäisemiseen 4 730 000,— 40 %

33.57. Lomatoiminta

57. Valtionapu ammattiyhdistysliikkeen lomajärjestöjen lomatoimintaa varten 6 400 000,— × %

33.92.—97 RAHA-AUTOMAATTIVARAT

— kansanterveysystyön edistämiseen 24 000 000,— 25 %

— lastensuojelun edistämiseen 6 975 000,— 5 %

— vanhustenhuollon edistämiseen 15 750 000,— × %

— nuorisokasvatuksen edistämiseen 1 650 000,— 42 %

— lomanviettomahdollisuuksien edistämiseen 11 100 000,— 74 %

lahjoitukset muodostu verotukselliseksi ongelmiksi.

Sijoitustoiminta kasvaa

Puolueet ovat aina harjoittaneet myös sijoitustoimintaa kiinteistöihin lähinnä puolueen omia toimintatiloja tai lehtiensä toimituksia ja kirjapainoja varten. Puolueiden sijoitustoiminta on kuitenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana jatkuvasti kasvanut mm. asuntovuokrataloihin ja toimistorakennuksiin.

Olenainen osa puolueiden rakentamistoiminnasta on tonttipoliittikka, jossa kullakin puolueella — ainakin suurimmilla — on omat kiintiönsä. Niinpä Helsingistä löytyvät ”poliittiset tontit”, jotka on osoitettu suoraan puolueille, pienemmillä paikkakunnilla puolueiden piirijärjestöille tai niiden muodostamille kiinteistöyhtiöille.

Puolueiden sijoitustoiminnalla on kahdet tavoitteet: taata jatkuvat vuokratulot (verovapaasti) sekä luoda reaaliomaisuutta, jota tarvitaan puolueiden velkojen takuiksi vaalitaistojä käytäessä.

Vaalirahoitus, oma taiteen lajinsa

Puolueiden vaalirahoituksesta on silloin tällöin jaettu keskustella jopa julkisuudessa, vaikka puolueet tekevätkin parhaansa keskustelun hillitsemiseksi. Puolueen ulkopuolelta tulevan vaalirahoituksen määrä on arvioitu eduskuntavaaleissa noin 10 miljoonaksi markaksi. Mistä rahat tulevat esim. yli miljoonan markan vaalikampanjoihin on tuskin ulkopuolisten selvitettävissä ja puolueiden talouspäälliköiden lausunnoista ei asia ainakaan selviä.

Myös yksittäisten kansanedustajien tai kunnanvaltuutettujen yllä leijuu salakähmäisyyden varjo silloin, kun ehdokas on käynyt jopa yli 100 000 markan vaalikampanjan. Moni kysyy mistä rahat? Ei ole uskottavaa, että esim. juuri opiskelunsa päättänyt ehdokas investoi 2—4 vuoden tulevan palkkansa niin-kin epävarmaan yritykseen kuin kansanedustajan paikan saavuttamiseen.

Verotuksesta apu julkisuuteen

Eräs tapa ratkaista suuri osa puoluerahoituksen ongelmista ja tehdä se julkiseksi, on säätää poliittiseen toimintaan annetut avustukset tiettyyn määrään asti antajalleen verotuksessa vähennyskelpoiseksi kuluksi — ja vastaanottajalleen verotettavaksi tuloksi. Tällöin avustuksen antaja kyllä pitäisi huolen siitä, että avustus tulisi ainakin veroviranomaisten tietoon. Samalla luotaisiin mahdollisuus tutkia, kuinka paljon puoluepoliittisessa toiminnassa sen eri lohkoilla käytetään rahaa ja mistä nuo rahat tulevat.

Pelissäännöt uusittava

Poliittisen rahanjaon pelissäännöt ovat tänään varsin hatarat, mikä antaa mahdollisuuden varsin laajalle ”vapaalle harkinnalle”, ts. poliittiselle mielivallalle. Tästä ovat hyvinä esimerkkeinä kulttuuripoliittiset, nuoriso- ja raha-automaattivastukset. Näitä julkisia rahoja jaettaessa tulisi jakosäännökset olla riittävän selkeät, jotta päästäisiin ainaisilta riidoilta ja että myös puolueiden ulkopuoliset järjestöt saisivat oikeudenmukaisen avustuksen. Näin ei ole tänään.

Poliittisen rahanjaon pelissääntöjen uudistamiseksi tarvitaan nopeasti seikkaperäistä tutkimusta siitä, kuinka paljon kukin puolue ja millä perusteella rahaa saa. Tässä suhteessa ovat valtiotieteilijämme unohtaneet poliittisen järjestelmämme erään olennaisen osan tutkimuksen lähes tyysin. Valtion varoista tapahtuvan puoluerahoituksen lisäksi saavat puolueiden piiri- ja paikallisjärjestöt myös julkista tukea kunnilta, mikä myös tulisi saat- taa tutkimuksen kohteeksi.

Vasta kun on riittävästi täsmällistä tietoa puoluerahoituksen kanavista on edellytykset julkiselle keskustelulle, joka voi saada puolueet tarkastelemaan rahanjakosäännöksiä muustakin kuin oman rahoituksen kasvattamisen näkökulmasta. Meillä on tuhansittain poliittisesti riippumattomia järjestöjä. On vain ajan kysymys, milloin ne havahtuvat vaatimaan osaansa julkisista avustuksista. □

➤ Oheinen luettelo niistä budjettimomenteista, joista puolueille virtaa rahaa osoittaa, että rahoituskanavia on todella paljon. Tämän vuoden budjettilukujen vieressä on prosenttiluku, joka osoittaa, paljonko ao. rahoista on vuosina 1975—76 mennyt puoluepoliittisille järjestöille. X:llä merkityistä ei ole täsmällistä selvitystä käytettävissä.

Antti Jännes

Horoskoopit ja astrologian historiallinen tausta

Sekä nykyisen että klassisen astrologian erikoispiirteisiin kuuluu useiden erilaisten ennustus- ja tulkintasääntöjen käyttäminen toistensa rinnalla. Kuvaava esimerkki on tähdistöjen ja niitä vastaavien eläinradan merkien erilainen yhteys länsimaisessa ja itämaisessa horoskoopisysteemeissä. Täckäläisessä järjestelmässä ei ole otettu huomioon maapallon pekessiolikkeestä johtuvaa tasauspisteiden siirtymistä eläinradalla; esim. Oinaan merkki, jossa kevättasauspiste antiikin aikana sijaitsee, on vähitellen siirtynyt Kalojen tähdistöön. Idässä sensijaan on eläinrataa kierretty niin, että tähtimerkit asettuvat tähdistöjen kohdalle.

Tästä yksityiskohdasta on merkittäviä seurauksia. Kun eri koulukuntia edustavat tietäjät laativat oikeaoppisen syntymähoroskoopin samalle ihmiselle, he päätyvät luonteenominaisuuksiin ja kohtaloihin, jotka poikkeavat toisistaan täysin. Nouseva merkki, astrologiasa olennainen ihmisen leima, on kummassakin horoskoopissa erilainen, samoin tärkeä planeettojen sijainti eläinradan merkkien suhteen ja kaikki muut näistä tekijöistä riippuvat ennustuksen yksityiskohdat.

Kumpi horoskooppi on sitten oikea? Astrologit itse väittävät että noin 90 % heidän ennustuksistaan toteutuu, olipa kyseessä kumpi järjestelmä hyvänsä. Ehkäpä he ovat oikeassa! Kun horoskoopit laaditaan ennustajan hyvällä sormituntumalla ja kun asiakkaat tulkitsevat niitä sydämensä ääntä kuunnellen, voi syntyä vaikutelma paikkansa pitävistä ennusteista.

Astrologian oppirakennelma on niin väljä ja elastinen, että sen puitteissa jokseenkin

kaikki on mahdollista. Kun tieteellisessä työssä jokin teoria osoittautuu vastaavanlaiseksi, ts. siitä voidaan johtaa mitä hyvänsä seurauksia, se todetaan mielivaltaiseksi ja hylätään ilman muuta. Sellaaisessa tapauksessa on kuitenkin kiinnostavaa, mistä ristiriita johtuu, sen ratkaiseminen on edellytyksenä teorian korjaamiselle. Astrologiassa tällaisen ratkaisun voi sanoa tapahtuneen 1700-luvulla, jolloin empiirinen luonnontutkimus syrjäytti tähdistä ennustamisen lopullisesti tieteen maailmasta.

Astrologian sisäiset ristiriidat ovat luonnollisesti toissijaisia seurauksia sen ristiriidasta todellisuuden kanssa. Ajan kuluessa on käynyt täysin selväksi, että astrologialle ominaiset käsitykset taivaankappaleiden asemista ja vaikutuksesta eivät pidä paikkaansa, ihmisten elämää eivät määrää tähtien asennot, vaan paljon mutkikkaammat ja vaikeaselkoisemmat fyysiset, biologiset, yhteiskunnalliset ym. lait.

Yksityiskohtainen astrologian oppien ja käsitysten kritikoiminen saattaisi olla tavallaan hauskaa, voitaisiin pohtia, onko todella mahdollista, että Härän merkissä sijaitseva Marsplaneetta vaikuttaa turmiollisesti ihmisen kaulaan. Tällainen keskustelu sisältäisi epäilemättä samaa komiikkaa jota astrologian harrastajien omissa puuhissa on yllinkyllin. Mutta astrologian parodioimisessa eivät ulkopuoliset pysty kilpailemaan heidän itsensä kanssa.

Todistelu horoskooppeja vastaan olisi turhaa myös yrityksenä vaikuttaa niiden harrastajiin. Irrationalismi on tämän päivän astrologian keskeinen piirre ja se on kuuro perusteluille.

Astrologia ei kuitenkaan ole aina ollut mystiikkaa eikä edes epärationaalista. Antiikin aikana ja paljon myöhemminkin se on ollut osa tiedettä, ja sellaisena se on kiintoisa tieteenhistoriallinen ongelma. Siitä näkökulmasta ei tehtävänä ole astrologian kritikoiminen, vaan sen ymmärtäminen.

Maaginen perinne ja looginen

Babyloniassa astrologian taustana oli astraaliuskonto, tähtijumalien palvonta, mutta se liittyi läheisesti myös ajanlaskun tarpeisiin. Erityisesti huomiota kiinnitettiin taivaankappaleiden liikkeiden säännöllisiin jaksoihin ja erilaisiin poikkeamiin niistä. Tärkeä enne oli

esim. Kuun vaiheiden osuminen kuukalenterin määräpäiviin, joka saattoi vaihdella Kuun epätasaisen liikkeen takia. Kuun vaiheethan johtuvat sen sijaintikulmasta Auringon suhteen, ja siinä on astrologiassa tärkeän aspektikäsitteen eräs luonnollinen lähtökohta.

Taivaanmerkkien tulkinta oli kuitenkin luonteeltaan animistista. Taivaankappaleet olivat henkiolentoja, ja ennustukset noudattivat tähtikuvioiden mytologisten hahmojen symboliikkaa. Se tuskin erosi paljoakaan muunlaisesta ennustamisesta, joka käytti hyväkseen mm. eläinten sisälmyksiä, lintujen lentoa, sääilmiöitä jne. Babylonian astrologiassa oli hyvin samankaltaisia maagisia ja animistisia tunnuspiirteitä kuin yleensä luonnonkansojen uskonnoissa.

Astrologien ennustukset koskivat alunperin vain hallitsijoita ja valtakuntia. Babylonista astrologian ideat levisivät jo varhain Kiinaan ja Intiaan sekä lännessä Kreikkaan.

Kreikassa astrologiasta kehittyi oppirakenne, jonka koko muoto ja sisältö liittyivät läheisesti kreikkalaiseen tieteseen ja sen ajan maailmankatsomukseen. Nimenomaan näissä kehyksissä astrologia näyttäytyi mielekkäänä ja johdonmukaisena oppina.

Antiikin Kreikassa tie ja filosofia merkitsivät samaa asiaa. Jo varhaisista luonnonfilosoifeista, Thaleesta, Anaksimeneesta ja Anaksimandroksesta alkaen yritettiin havaintojen ja kokemuksen pohjalta tehdä loogisia päätelmiä maailmanjärjestyksen fysikaalisesta luonteesta. Kreikkalaiset rakensivat kosmologioita toisin kuin heidän babylonialaiset edeltäjänsä. He kehittivät matematiikkaa loogisena järjestelmänä, kun se aikaisemmin oli ollut vain käytännön väline. Kreikkalaiset filosofit eivät nähneet luontoa enää animistisena ja antropomorfisena.

Hetken verran kreikkalaisella kulttuurialueella oli jopa käytännön luonnontutkijoita, jotka näkivät paljon vaivaa selvittääkseen havaintojen avulla luonnon salaisuuksia. Heidän saavutuksenaan oli pitkälle oikea kuva maapallon mittasuhteista ja asemasta avaruudessa.

Puhtaasti filosofinen suuntautuminen sai kuitenkin pian vallan, tie akatemisoitui ja joutui syrjään käytännön työstä ja elämästä. Havaintoja alettiin pitää epäluotettavana tiedon lähteenä puhtaan järjelyn rinnalla. Tällainen ajattelutapa oli luonteenomaista mm. pythagoralaisille, geometrikoille ja heidän

kauttaan myös astrologialle. Luonnossa katsottiin vallitsevan sellaisen harmonian, joka voitiin ilmaista yksinkertaisina lukusuhteina. Säännöllisten kolmioiden sivuissa toistuivat samat jumalalliset suhteet kuin soittimen kielten pituuksissa. Astrologian aspektikäsitteen geometrinen idea ja mystinen merkitys periytyvät luultavasti pythagoralaisuudesta. Esteettisin perustein tuotiin tähtitieteeseen sellaisia käsitteitä kuin ”täydellinen luku” — 10 (planeettoja *piti* olla kymmenen), ”täydellinen muoto” — pallo ja ”täydellinen liike” — tasainen ympyräliike.

Suuri maailmanjärjestys

Täydellisimpänä ja puhtaimpana astrologian taustana oleva filosofinen maailmankatsomus näkyy Aristoteleen naturalismissa. Aristoteles toi filosofiaan fysikaalisemmin suuntautuneen, vähemmän abstraktin ja empiirisemmän näkökulman, kuin pythagoralaisilla tai hänen suoranaisella oppimestarillaan, Platonilla oli ollut. Hän konstruoi koko olevaisen loogiseksi järjestelmäksi alkuperusteista taivaan kristallipalloihin ja alfaasta omegaan.

Maailmanjärjestyksen lähtökohtana oli, että kaikella täytyi olla syynsä ja korkeimpana syynä oli ikuinen tarkoitus, joka antoi jokaiselle esineelle ja ilmiölle luonnollisen paikkansa ja tehtävänsä maailmassa. Olevainen oli järjestetty hierarkisesti, vapaa mies oli ylempi kuin käsityöläinen, tämä ylempi kuin orja, mies ylempi kuin nainen (jolta *luonnostaan* puuttui korkeampi äly). Samankaltainen järjestys ja vastakkaisuus valtasi neljän perusalkuaineen, maan, veden, ilman ja tulen suhteissa sekä niiden perusominaisuuksien, kuivuuden, kosteuden, kylmyyden ja kuumuuden välillä. Alkuaineiden erilaisina kombinaatioina syntyivät kaikki oliot ja niiden ominaisuudet olivat vain perusominaisuuksien yhdistelmiä. Luonnossa ei ollut todellista muutosta, vain uusia yhdistelmiä elementtien ikuisessa kiertokulussa, jota ikuinen tarkoitus ohjasi.

Kosmoksen rakenne noudatti myös loogista kaavaa. Kuunalisessa maailmassa elementit liittyivät luonnollisia ratojaan joko suoraan ylös tai alaspäin, mutta tätä maailmaa ohjasi kuunylinen muuttumaton ja täydellinen maailma. Täydellisen pallomainen Maa oli kaikkeen keskipiste ja ihmisen hyvinvointi kaiken lopullinen tarkoitus.

Ihmisen fysiologisen olemuksen muodostivat aristoteelisen tieteen mukaan neljä elinestettä, veri, lima, musta sappi ja keltainen sappi. Niiden vaikutusta vastasivat ihmisen neljä perusluonnetta, sangviininen, koleerinen, melankolinen ja flegmaattinen, ja siten sai myös ihmisen psyykinen luonne naturalistisen selityksensä.

Koko Aristoteleen mahtava filosofisen luonnonopin järjestelmä tuli jotakuinkin sellaiseen astrologian perustaksi. Aristoteleen filosofiassa ja maakeskisessä maailmankäsityksessä ovat sekä astrologian historialliset rakennuskivet että sen ymmärtämisen avaimet.

Klassisen astrologian tärkein lähde on Claudius Ptolemaioksen 100-luvulla kokooma *'Tetrabiblos'*. Ptolemaios seurasi tähtitieteessä Hipparhosta ja astrologisissa perusteluissa Posidoniusta, mutta peruskäsitteet ja päättelytapa ovat Aristoteleelta. Hellenistisen ajan Aleksandriassa, jossa Ptolemaios eli, liittyi kreikkalaiseen tieteeseen myös babylonialainen ja egyptiläinen traditio.

Miksi Mars on paha?

'Tetrabibloksen' 1. luvussa Ptolemaios määrittää: "Ikuisesta eetterialkuaineesta tuleva voima leviää koko Maata ympäröivään muuttuvaan alueeseen, koska kuunaliset elementit, tuli ja ilma suuntautuvat ja muuttuvat eetterin liikkeiden takia; tuli ja ilma puolestaan vaikuttavat niiden alla oleviin elementeihin, maahan ja veteen sekä niiden kasvistoon ja eläimistöön". Tässä on siis täsmällisesti muotoiltuna tähtien vaikutuksen syy-yhteydet.

Sitten Ptolemaios esittää yksityiskohtaisen luettelon Auringon vaikutuksista ilmastovyöhykkeisiin, säiden vaihteluun ja niiden kautta elolliseen luontoon. Kuvaus on asiallista yleismaantietoa, ja Auringon vaikutus selitetään johtuvaksi vain sen zeniittikorkeudesta eri leveysasteilla ja eri vuodenaikoina. Mystisistä voimista ei tässä ole häivääkään. Ptolemaios tarkastelee myös Kuun vaikutusta jokiin ja meriin, sillä vuorovedet ovat hyvin tunnettuja. Tässä yhteydessä aspektikäsitteellä on selvä empiirinen merkitys ja perustelu.

"Jos taivaan merkit ja kappalten liikkeet tuntee tarkasti", sanoo Ptolemaios, "mikä estää ennustamasta säätä? Siihin vaikuttavat vain taivaankappaleet, mutta muissa asioissa on otettava huomioon myös lajien ominai-

suudet". Tällaisia mutkikkaampia asioita olivat esim. syntyneen lapsen ruumiinrakenne ja temperamentti (jotka tosin saattoi päätellä myös nimen kirjainten numerovastineita tutkimalla, kuten arithmologit tekivät). Ptolemaios pysyttelee kuitenkin empiriassa ja pääättelee seuraavaksi planeettojen ominaisuudet niiden aseman, tunnettujen havaintojen ja elementtien perusominaisuuksien pohjalta.

— Aurinko lämmittää ja kuivattaa, kuten kaikki tietävät.

— Kuu kostuttaa, koska yöllä on kastetta, joka johtuu Kuusta nousevista höyryistä.

— Saturnus jäähdyttää, koska se on niin kaukana Auringosta.

— Mars kuivattaa ja polttaa, koska sen kehä on Auringon vieressä (maakeskisessä kosmologiassahan Aurinko sijaitsi Maan paikalla ja oli siitä syystä Marsin vieressä).

— Jupiter jakaa Marsin ja Saturnuksen vaikutukset, koska se on niiden välissä.

— Venuksen vaikutus on yhdistelmä sen heijastamasta Auringon valosta ja Maan ilmakehän kosteudesta.

— Merkurius jakaa Auringon kuivattavan ja Kuun kostuttavan vaikutuksen.

Lämpö ja kosteus kasvattaa kaiken, kylmyys ja kuivuus tuhoaa. Näistä tekijöistä eikä mistään muusta seuraavat planeettojen hyvät ja pahat ominaisuudet. Planeettojen sukupuolen määrää kosteus: Kuu ja Venus ovat feminiinisiä, koska naisissa on enemmän kosteutta kuin miehissä. Tähdistöjen ominaisuudet johtuvat vuodenaajoista, joiden merkkejä ne ovat, ja kunkin vuodenaajan perusominaisuuksista.

"Koska kahdestatoista merkistä pohjoisimmat, siis lähinnä zeniittiä olevat merkit Rapu ja Leijona tuottavat eniten lämpöä, niille on omistettu suurimmat ja voimakkaimmat planeetat: maskuliiniselle Leijonalle Aurinko ja feminiiniselle Ravulle Kuu". Tällä tavoin on siis johdettu planeettojen ja merkkien väliset vaikutussuhteet, joilla on keskeinen merkitys horoskoopeissa.

Aivan samaan tapaan Ptolemaios pääättelee koko astrologian sääntöjärjestelmän. On helppo huomata, että vaikka hän käyteele empiriisiä tosiseikkoja jokseenkin huolettomasti ja johtaa niistä melko hämmästyttäviä asioita, hänen ajattelunsa ei ole mystistä. Se on naiiviudesta huolimatta läpikotaisin rationaalista ja etenee loogisesti aukkoja jät-

tämättä. Ptolemaioksen astrologia on tiedettä. Hänelle maailma on vielä naturalistinen samoin kuin Aristoteleelle, se ei ole jakautunut jyrkästi aineen ja hengen valta-alueisiin. Tällainen käsitystapa alkoi kukoistaa vasta uusplatonismin sulattaessa yhteen Kreikan filosofian erilaisia aineksia ja varhaiskristillisten pelastususkontojen maailmoita.

Nykypäivien astrologit ovat muina miehinä unohtaneet oppinsa keskeisen, klassisen sisällön: taivaankappaleiden ominaisvaikutusten syyt. Heidänkin horoskooppeissaan Kuu on kostea ja feminiininen, mutta ei yökasteen ja naisen kosteuden vuoksi, vaan salaperäisten "kenttien" ja "värähtelyjen" takia.

Muisto menneestä tieteestä

Keskiajan Euroopassa tieteellä oli teologiset kehykset, se uppoutui syvälle vanhoihin kirjoihin, joiden kautta maailman rakenne oli saatu ilmoituksena. Astrologian kanssa kilpailivat kabbalismi ja alkemia. Kun Maa siirrettiin uudella ajalla syrjään olevaisen keskipisteestä, kaatui samalla auttamatta koko aristoteelinen maailmanjärjestys kristallipalloineen, elementteineen ja elinnesteineen.

Mutta astrologia ei mennyt nurin maailmankatsomuksellisen tukipylväänsä mukana. Ehkäpä se jäi riippumaan keskiaikaisten teologisten siteittensä varaan. Joka tapauksessa esim. Kepler, jolla oli keskeinen osa antiikin taivaan mullistamisessa laskeskeli edelleen avaruuskappaleiden harmonisia suhteita, teki horoskooppeja ja otti jopa käyttöön uusia askepteja. Mekanistisen luonnontieteen todelliset saavutukset olivat kuitenkin hämmästyttäviä: taivaankappaleiden liikkeet voitiin laskea ja selittää täsmälleen kausaalisesti vaikeuttavien luonnonlakien avulla.

Mekanistinen tieteenkäsitys alkoi rakoilla vakavasti vasta viime vuosisadalla. Syynä oli ennen kaikkea se, että törmättiin luonnossa kehitysilmiöihin, prosesseihin, joita mekanistisesti tulkitut luonnonlait eivät kyenneet selittämään. Newton saattoi johtaa Aurinkokunnan kappalten liikesuhteet painolaista, mutta järjestelmän synty oli mysteeri, vain Jumala oli saattanut panna planeetat alunperin liikkeeseen.

Omalla vuosisadallamme tiede on luopunut henkivoimista tieteellisinä selityksperusteina, se on luopunut mystiikasta. Astrologia on jossakin mielessä jäänne ajalta, jolloin luon-

nontieteilläkin oli vielä ovi avoinna henkivoimille.

1900-luvulla astrologialla ei ole enää ollut yhteyttä luonnontieteisiin eikä se kuulu tieteenhistoriallisen tarkastelun piiriin. Omana aikanamme astrologiasta on muodostunut puhtaasti mystinen virtaus uskonlahkomaisine piirteineen ja astrologian sisältö oppirakennelmana on nyt täysin toisarvoinen asia. Horoskooppeja tuotetaan teollisesti ja kulutetaan massamittassa samaan tapaan kuin humanoidimystiikkaa, magiaa ja lukemattomia muita nykyaikaisen taikauskon tuotteita. Nykyinen astrologia on osa kaupallista tajunta-teollisuutta ja siksi sen kritiikin pitäisi lähteä ensi sijassa yhteiskunnallisista tekijöistä: miksi taikauskoa levitetään ja miksi sitä kulutetaan? □

TIEDON RAJAT

Kriittisen Korkeakoulun julkaisusarjassa ilmestyy huhtikuussa "Tiedon rajat", johon on koottu 1975—76 pidettyjä esitelmiä. 80 sivua, hinta 10 mk. Sisältöä:

Reijo Wilenius: Ihmisen tieto ja sen rajat

K. V. Laurikainen: Tiedon rajat mikrokosmosissa

Reima Kampman: Sivupersonatutkimuksen vaikutus ihmiskuvaan

Jussi Raumolin: Tieteellisen rationalismin kriisistä

S. Albert Kivinen: Dualistinen materialismi

Lasse Laine: Todellisuus inhimillisen tiedon ja kokemuksen rajoittamana

Antti Hautamäki: Marxilais-leniniläinen näkemys tiedon rajoista

Olli Halkka: Geneettisen manipulaation mahdollisuudet ja etiikka

Toivo Salonen: Ufotutkimus ja tiede

Pertti Jotuni: Avaruustutkimuksen perspektiivejä

Ennakkotilaukset maksamalla à 10 mk (+ postikulut 1,70 mk) ps-tilille 1557 80-8, tai postiennakolla osoitteella: Eila Sandborg, Merikatu 5 D, 00140 Helsinki 14. Toimitamme kirjat tilaajille välittömästi sen ilmestyttyä. Huom! nimi ja osoite painokirjaimin.

Tauno Äijälä

TELEVISION PELISÄÄNNÖT

"Television asema yhteiskunnassa" oli aiheena 7.2.77, alustajina Mainos-TV:n ohjelmapääällikkö Tauno Äijälä ja TV-2:n suunnittelupääällikkö Pekka Holopainen. Oheisena tiivistelmä Äijälän alustuksen jälki-osasta, jossa hän käsitteli television ohjelmatyötä sääteleviä pelisääntöjä, sekä Holopaisen lyhyt kommentti.

Yhteiskuntaa käsittelevien, tosiasioihin perustuvien lähetysten tulisi tarjota 1) informaatiota, 2) kommentointia, 3) suostuttelua. Helpointa on määritellä säännöt ensimmäiselle näistä kolmesta. Kaiken informaation täytyy olla niin täydellisesti, täsmällisesti ja totuudenmukaisesti esitettyä kuin mihin toimittajat suinkin pystyvät. Jos aukkoja tiedoissa ei voida välttää, ei niitä pitäisi salata tai sivuuttaa vähällä huomiolla, vaan ne tulisi vapaasti myöntää. Ainoastaan äärimmäisissä tapauksissa voidaan julkaista sellaista informaatiota, jota on saatu salaisin keinoin. Koska informaatio on harvoin yksinkertaista ja yksiselitteistä, tavan, jolla se esitetään, täytyy olla sellainen, että asiaankuuluvia tekijöitä ei ole vääristely, että sensaatioaineiksella ei ole mitään tarpeetonta painoa, ettei ole liiotelua. Toisaalta ei saa myöskään olla asioiden latistamista. Meidän täytyy ottaa huomioon myös ajalliset olosuhteet ja yleisön asenne, joka määrää sen, miten ohjelma vastaanotetaan.

Televisio vaatii ohjelmantoimittajalta mitä aktiivisinta harkintakykyä valinnassaan ja esitystavassaan. Selvästi lausuttu kommentti on myös osa ohjelmantoimittajan velvollisuutta. Olematta avoimesti ja suuressa määrin didaktinen hänen täytyy olla valmis selvittämään monimutkaista tilannetta: kiinnittämään huomiota keskinäisiin suhteisiin, todennäköisiin syihin ja todennäköisiin seurauksiin; valottamaan ajankohtaisen yhteiskunnallisen kysymyksen taustaa ja sitä edeltäviä tapahtumia. Tämä nostaa esiin puolueettomuuden ongelman.

Asianmukainen puolueettomuus

Jotkut sanovat, ettei ole olemassa mitään sellaista kuin puolueettomuus. Sen etsiminen, he sanovat, on samaa kuin virvatulen tavoittelu. Ahtaassa ja pedanttisessa merkityksessä ei tietenkään ole mitään sellaista kuin "puolueettomuus" absoluuttisena määritelmänä. Ei todella myöskään ole mitään sellaista paikkaa, jonka sijainti voidaan kartalta tarkasti osoittaa "itänä" tai "läntenä". Kuitenkin jos yksi mies etenee kohti itää ja toinen kohti länttä, he ovat menossa täysin vastakkaisiin suuntiin? Kun sanotaan, ettei puolueettomuutta voida saavuttaa, synnä saattaa olla ymmärrettävä inhimillinen laiskuus. Joka tapauksessa edesmennyt ja vähän kaivatut valtionmarsalkka Hermann Göring kerskui: "Luojan kiitos, etten tiedä, mitä objektiivisuus on."

Aikaisemmin oli olemassa klassinen määritelmä vastuuntuntoisesta sanomalehtityöstä, joka teki selvän eron tosiasian ja mielipiteen välillä. Mutta se, että on olemassa tietty merkittävä joukko mielipiteitä, joista muutamaiset ilmeisen poikkeavia perinteellisistä asenteista, on sinänsä tosiasia, joka täytyy kertoa. Niin tehdessämme emme voi kuitenkaan sallia itsemme osoittavan mitään mieltymystä johonkin mielipiteeseen toisen kustannuksella; ei silloinkaan, haluaisin väittää, kun on kysymys oikeaoppisen ja harhaoppisen välisen konfliktin paljastamisesta. Tämän päivän oikea näkemys saattaa olla huomispäivän vanhentunut muoti; tämän päivän harhaoppisuus saattaa olla huomispäivän oikeaoppisuus. Useimmille kansalaisille sähköiset tiedotusvälineet ovat pääasiallinen informaatiolähde yhteiskunnallisten asioiden maailmasta. Tämä tärkeysasema kanssaihminen mielissä antaa meille todellisen monopoliaseman. Omien näkemysten suosiminen olisi tahallinen yritys vaikuttaa ja rajoittaa valinnan vapautta ja kansalaisen harkintaa, hänen jota olemme palvelemissa. Näkemyseni mukaan riippumattomuus ja puolueettomuus ovat erottamattomia. Toisella ei ole merkitystä tai arvoa ilman toista.

Velvollisuutemme asianmukaista puolueettomuutta kohtaan johtaa meidät sitten sisällyttämään oikeudenmukaisen ja rehellisen selonteon poikkeavista mielipiteistä minkä tahansa ajankohtaisen kiistan tai julkisen toimien ollessa kyseessä. Mutta me emme

voi aina ainoastaan selostaa tai kertoa näitä mielipiteitä toisen käden tietoina. Niiden selostamiseksi riittävästi meidän tulisi sallia niitä edustavien puhua itse puolestaan. Oikeudenmukaisuus määrää sen. Kuitenkin jokainen mielipiteenilmaisu sellaisissa olosuhteissa tulee olemaan suostuttelun harjoitusta. Monet käyttävät tilaisuutta hyväkseen yrittääkseen saada suurta yleisöä vakuuttuneeksi siitä, että nämä heidän mielipiteensä ovat niitä, jotka kansalaisten olisi hyvä omaksua.

Mielipiteen paljastaminen tällä tavalla antamalla tilaisuus suostuttelevalle todistelulle aiheuttaa meille joitakin kaikkein tutuimmista jatkuvista "puolueettomuuden" ongelmistamme. Yksinkertainen ratkaisu, jolla suomen yhtäläisen äänivallan, olkoon kysymys edustajien lukumäärästä tai kaikille keskustelun osapuolille suodusta aikamäärästä "eeterissä", on usein liian karkea tai mekaaninen. Yksi voi olla suostuttelevampi, miellyttävämpi käytökseltään tai vastustamattomampi perusteluissaan kuin toinen tai hän pystyy tehokkaammin esittämään osuvampia yksityiskohtia paljon lyhyemmässä ajassa. Ohjelman tuottajan tai studiotoimittajan täytyy pyrkiä varmistamaan, että ei kukaan joudu epäedulliseen asemaan. Toisinaan esimerkiksi suora yhteenotto vastakkaisten mielipiteen edustajien välillä ei ole paras tapa löytää tasapainoa tai totuutta. Se saattaa antaa yleisölle tuskin enempää kuin sarjan tunnepurkauksia ja vähän jos yhtään valaistusta asiaan. Suora haastattelu näkökannan edustajan kanssa saattaa siten olla suositeltavampi vaihtoehto. Arkaluontoinen tehtävä, koska haastattelijan tulee varmistaa, niin pitkälle kuin voi, että ei ainoastaan selviä, vaan myös hankalia kysymyksiä tehdään; ja että nämä hankalat kysymykset edustavat oikeudenmukaisesti vastaväitteitä ja vaativat vastauksia, jotka sallivat yleisön paremmin itse arvioida, mitä painoa heidän kuulemissaan suostuttelevissa väitteissä todella on. Ja jos haastattelua on leikattava — mikä on usein asianlaita — silloin oikeudenmukaisuus vaatii, että haastateltavan henkilön edut tulisi ottaa huomioon yhtä hyvin kuin katsojankin.

Tv:n kasvumahdollisuudet

Tv — kuten mikä väline tahansa — tekee virheitä. Tuotamme ohjelmia, jotka erinomaisesta suunnittelusta ja toteutuksesta huo-

limatta eivät kestä edes tarkistuskatselua. Tai vaikka kestäisivätkin, eivät tyydytä katsojakuntaa, loukkaavat heitä tai jakavat yhteiskunnan eripuraisiin mielipideleireihin.

Koska tv haluaa valita uutis- ja ajankohdaisaineistonsa mahdollisimman "tuoreina", niiden aihekäsitteilyyn ei ehditä perehtyä kunolla ja niiden lähetystapa on sen vuoksi suhteellisen kuivaa ja sisäänmenemätöntä. Kaiken lisäksi on vielä tapana luetella aluksi eräänlaisen esityslistan tapaan ne aiheet, jotka ohjelmassa tullaan käsittelemään.

Poliittisten elinten ja erilaisten instituutioiden tärkein tehtävä on yhteisten asioiden hoito, ratkaisut ja päätöksenteko. Kuitenkin näiden eri elinten tulisi olla vain välineitä, palvelevia laitoksia ja virastoja, joihin jokainen yksilö pystyy vaikuttamaan. Yksityisten ihmisten mielipiteiden tulisi olla tärkeitä, niistä muodostuu yhteinen mielipiteemme, yhteisvastuu ja kaiken tämän tietoisuuden välittäminen esimerkiksi tv:n avulla on todella merkittävää.

Tv on massatiedotusväline kaikkine voimineen, mutta myös kaikkine heikkouksineen. Meidän on uskottava sen voimaan stressatussa yhteiskunnassamme ja opittava ymmärtämään sen hyödyntämismahdollisuudet. Tv on kehittyvä tiedotusväline — toivokaamme sen erinomaistumista mieluummin kuin syyttämme sitä yhteiskuntamme epäkohtien muodostamisesta.

Pekka Holopainen

Televisio tiedonvälittäjänä

Raino Vehmas on joskus määrittänyt sanomalehden tehtävän seuraavasti: "Sanomalehden tehtävänä on levittämällä objektiivista, oikeasuhteista ja merkityksellistä tietoa auttaa yksilöä suhtautumaan kaikissa jo olevissa ja potentiaalisissakin toimintakentissä ja — ilman että tiedon puute olisi esteenä — vapaasti rakentamaan haluamansa tyyppisen yhteiskunnan. Tämä lehden on tehtävä tavalla, joka houkuttelee yksilön avartamaan tietojensa ja näkemystensä pii-riä." — Tämä kelpaa määritelmäksi myös television yhteiskunnallisesta tehtävästä.

Television tulee lähteä ihmisten tarpeista, ei kuvitelluista vaan tutkimuksin todetuista. On muistettava että yleisesti ottaen joukko-

tiedotusvälineiden tarjonta Suomessa ei ole kysynnän seurausta vaan kysyntä on tarjonnan seurausta.

Suomen koululaitos on Euroopan vanhimpia ja myös Euroopan tehokkaimpia. Valistus on viritetty jo ajat sitten ja hyvä henki herätetty tietoa kohtaan, mutta tiedonvälitys on ollut sellaista, että erityisesti yhteiskunnallinen tieto on hataraa. Esimerkkinä mainitsen tutkimuksen vuodelta 1972, jolloin havaittiin, että 44 %:lle oli hallituksen kokoonpano tuntematon, lähes 50 % tutkituista ei tuntenut eduskunnan voimasuhteita ja puolet ei tiennyt, kuinka puolueet jaetaan sosialistisiin ja ei-sosialistisiin.

Koska televisio on vain yksi osa tiedonvälitystä, on sen erittäin vaikea noudattaa yksiviivaisesti sille parlamentaarisesti asetettuja päämääriä, koska muun tiedotuksen käsitys kansalaisten tarpeista hyväksytään mieluusti ohjenuoraksi yleisradiotoiminnallekin.

Tästä on seurauksena ollut kaupallisuuden painolasti ohjelmapolitiikassa. Kaupallisuudelle tunnusomaista on sellainen tiedonvälitys tai ohjelmatoiminta, joka on sekä vastaanottajaa että kustantajaa loukkaamatonta. Tiedonvälityksen kyydistä putoaa näin ollen paljon tien oheen, paljon erittäin keskeistä. Esimerkiksi vasemmistolaisen maailmankatsomuksen on vaikea päästä esiin.

Samalla tavalla kuin kaupallisuus vääristää tiedonvälitystä pahoinpitelee se myös viihdettä, jonka suhteen on erityisesti syytä korostaa sen epäisänmaallisuutta. Kansallista viihdekulttuuria kidutetaan kuoliaaksi.

Äskettäin julkistetun tutkimuksen mukaan televisio koetaan edelleen keskeiseksi uutisten, tiedon ja viihteen välittäjäksi. Erityisen keskeinen televisio on työläisille ja maanviljelijöille — siis heille, joilla on kaikkein vähiten vaihtoehtoja, heille, joilla on kaikkein vähiten koulutusta, heille, joilla tiedontarve on suurin.

Yhteiskunnan etujen mukaista on se, että tosiasiat tunnustetaan kun ne kerran on tunnustettu. Tosiasioiden tunnustaminen edellyttää toimintaedellytysten turvaamista. Yleisradiotoiminnasta puhutaan mielellään jättiyrityksenä. Onhan se suuri pienempiin yrityksiin verrattuna, mutta on syytä muistaa, että Sanoma Oy ajaa Yleisradion ohji lähi-vuosina ja että Yleisradion vuosibudjetti ei ole suurempi kuin parin suurehkon keskus-sairaalan yhteensä. □

Aapo Riihimäki

'Konsumistinen manifesti'

Kriittinen Korkeakoulu käsittelee määraajoin myös sellaisia merkittäviä teoksia, jotka yleisessä informaatiotulvassa eivät saa ansaitsemaansa huomiota. Kevään kirjaksi oli valittu Aapo Riihimäen 'Konsumistinen manifesti' (Gummerus 1976), jonka taustaa ja perusajatuksia esitteli tekijä ja sitä kommentoivat VTMT Jaakko Itälä ja valt.tri Markku Lehto (8.2.77). Oheisena tiivistelmä Riihimäen alustuksesta. Lehdon puheenvuoro löytyy Keskustelua-pakalta.

Kunkin aikakauden perustuntomerkkeihin kuuluu vallitseva käsitys todellisuuden luonteesta. Teollistumisen ajan itsestäänselvyyksiin kuuluu usko ihmisen herruuteen luonnosta. Ns. avaruuden valloittaminen eli piipahtaminen maan ilmakehän ulkopuolella on yksi tämän uskomuksen tuoreista ilmentymistä.

Käsitys ihmisestä luonnon herrana ja valloittajana on omiaan vahvistumaan itsestäänselvyydeksi, mikäli taloudellis-teknisin keinoin onnistutaan turvaamaan kansantuotteen keskeytyksetön kasvu useamman vuosikymmenen ajaksi. Täystyöllisyyden ja taloudellisen kasvun ylläpitäminen ovatkin toisen maailmansodan päättymisestä lähtien olleet yhteiskuntapolitiikan päätavoitteet niin kapitalistisissa kuin sosialistisissakin maissa.

Kasvupolitiikan yhtenä seuraamuksena on ollut valtion jatkuvasti lisääntyvä puuttuminen talouselämän kulkuun. Julkinen sektori on paisunut, ja valtio on omaksunut myös tehtailijan ja yleensä yrittäjän roolin. Tuloksesta on teollinen hyvinvointivaltio.

Tapahtunut kehitys on ilmaistavissa myös seuraavalla tavalla. Näkemys ihmisestä luonnon herrana on johtamassa valtion ja sen byrokratian kasvavaan herruuteen kansalaisistaan. Edelleen: eilispäivän valtio tyytyi monopolisoimaan lähinnä pahanteon, tarkemmin sanoen oikeuden harjoittaa sisä- ja ulkopolitiikka väkivaltaa; nykyaikainen hyvinvointivaltio sitävastoin haluaa itselleen yksinoikeuden myös hyvän tekoon. Se lupaa kansalaisilleen oikeudenmukaisuutta, turvallisuutta ja kaikinpuolista hyvinvointia.

Lupaukset menettävät melkoisen osan uskottavuuttaan esimerkiksi seuraavien havaintojen edessä:

— kansantulon kasvusta huolimatta sen jatkamisesta käytävä kiista ei näytä laantuvan, vaan päinvastoin voimistuvan ja laajenevan melkein pä kaikkea julkista keskustelua sävyttäväksi.

— Elintasoihminen rikkinäisyys ei ilmene vain kansalaisryhmien välisenä luokkataisteluna, vaan myös kansojen välisinä riitoina, perheiden hajoamisena ja yksilöiden psyykinä häiriönä.

— Vaikka ihmiset eivät osaisikaan luopua *tavoittelemasta* elintason kasvua, ekologiset tekijät saattavat paljastaa tuon tavoittelun tieksi ihmiskunnan itsetuhoon.

On vedettävissä johtopäätös, että vallitseva taloudellismaterialistinen näkemys todellisuudesta sisältää aimo annoksen illuusiota. Ehkäpä ihmisen ei pitäisikään tavoitella heruutta luonnosta, ainakaan nykyisten elintositikkaiden avulla. Mutta mikä elintason tavoittelussa sitten on vikana ja mitä on asetettavissa sen tilalle? Vastaus muotoutuu jäseneltäessä nykytodellisuutta uuden kriittisen periaatteen avulla — kutsuttakoon viimeaikaista *konsumistiseksi* periaateksi.

Vallitsevan elintasoajattelun perusvirhe on sen yksipuolinen näkemys itse talouden luonteesta. Taloudellisesti relevantteina tapahtumina pidetään vain tavaroiden (ja palvelusten) tuotantoa ja vaihtoa. Mutta tämä ns. vaihtotalous on vain toinen puoli talouden koko kentästä: unohdetulle puoliskolle sopisi nimeksi *käyttotalous*. On kollektiivista itsetpetosta määritellä elintaso sen mukaan, kuinka paljon tavaroita on kulloinkin valmistettu ja toimitettu ns. lopullisille kuluttajille. Kulutustapa ja kuluttajien väliset ihmissuhteet saattavat muodostua sellaisiksi, että tavarat menettävät kykynsä tuottaa hyvinvointia. Hyvinvointia ja elintasoja ei pitäisi määritellä atomistisesti niinkuin on tapana, ts. erillisen yksilön ja hänen tavaroihinsa välisenä suhteena, vaan useampien yksilöiden suhteina tavaroihinsa ja toisiinsa (ja toistensa tavaroihin). Milloin mainitut suhteet kieroontuvat esim. kerskakulutukseksi, olisi puhuttava hyvinvoinnin ajautumisesta patologiseen kierteseen. Hyvinvoinnin luominen olisi vaihteeksi alettava nähdä käyttö- (eikä vaihto-) taloudellisena kollektiivisena tuotantona, jossa ns. kulutushyödykkeet toimivat perinteellisen pääoman tavoin tuotannon välineinä.

Elämisen laatu on selkeimmin määriteltävissä juuri käyttotaloudesta käsin. Tämä

lähtökohta auttaa talousajattelua samalla vapautumaan vallitsevasta vaihtotalouden ja vaihtoarvojen hegemoniasta. Mutta tavoitteeksi ei pidä asettaa pysyvän rintamalinjan pystyttämistä ns. tuotannon ja kulutuksen eli vaihto- ja käyttotalouden välille. Näinollen ei myöskään pidä kuvitella perustettavaksi pysyviä konsumeja eli "puhtaita" kulutusyhteisöjä, jotka asettuisivat siilipuolustukseen vaihtotalouden yhtä "puhtaita" yhteisöjä, nimittäin firmoja, vastaan.

Käyttotaloudellinen lähtökohta on tarpeen ajatuslaboratoriona uudenlaisen talousajattelun kiteyttämiseksi. Mutta mikäli ei haluta uuden ajattelun kuihtuvan jo nappuna, on päättävöitteeksi asetettava vaihto- ja käyttotalouden keskinäinen integrointi. Tässä mielessä on pyrittävä ymppäämään käyttotaloudesta (yllä) löydetty perusoivallukset vaihtotalouden runkoon, ts. liikeyritykseen. Tavoitteena on kahdenlaisen ja toisiaan tukevan atomismin samanaikainen voittaminen. Kyseessä ovat kulutus- ja suoritusatomismi. Jälkikatominen kulutus ja -suoritus ovat käynnistettävissä parhaiten juuri firmassa.

Tämä ajatus merkitsee uudenlaisen sisälön antamista *yritysdemokratialle*. Sitähän ovat paraikaa kahmimassa holhoukseensa sekä ammattiyhdistysliike että valtiovalta. Mutta nimensäkään mukaisesti yritysdemokratiasa ei pitäisi olla kyse siitä, miten yritystoimintaa koskeva päätösvalta on siirrettävissä ulkopuolisten käsiin. Yritysdemokratiallahan toki pitäisi ymmärtää yhteiskunnan *yrityskeskistä* demokratisointia. Päätösvaltaa on siis hajautettava yritystasolle, pois valtion elimiltä ja muilta vallan keskityksen edustajilta. Liikeyritykset ovat juuri se taho, jonka avulla demokratia on syvennettävissä näennäisesti todelliseksi ja välillisestä välittömäksi. Ilman muuta asiaan kuuluu saman suuntauksen voimistaminen myös yrityksen sisällä.

On yllättävää, että käyttotaloudellinen emansipaatiopyrkimyksemme ei johtanutkaan firman vähättelyyn vaan sen merkityksen uuteen korostamiseen kaikenlaisen byrokratian tehokkaimpana potentiaalisena vastavoimana.

Kaiketi yritysjohtajat ja työntekijät ovat näin toivorikkaan sanoman ottaneet avosylin vastaan? Ei merkkiäkään sellaisesta! Yhä vain kerrataan yksilöiden ja firmojen vaihtotaloudellista menestystarinaa. Vielä ei tajuta, millä tavoin ahdistava tunne rinnassamme liittyy samaan menestystarinaan. □

Tilaa nyt UUSI suurempi Hypnoosi Rentoutus- lehti.

Oletko unohtanut Rentoutus-
lehden tilauksen.
Eikäli olet — tee se nyt heti.
Uusi suurempi Rentoutus-lehti on
monipuolisempi ja sisältää enem-
män Sinua käsittelevää asiantietoa.
Oimi tilauksesi suhteen nopeasti
— se kannattaa.
Tilaushinta vain 35 mk/6 numeroa.

Siinä on enemmän asiaa juuri Sinulle.

Tilauskortti.

Lähtämällä
oheisen tilaus-
kupongin olen
varmistanut ti-
laukseni.
Rentoutus Oy
maksaa puoles-
tasi postikulut

Tilaan tällä kortilla rastilla (x) merkitsemäni kohdat.
Lasku tilauksestani laskutetaan myöhemmin.

Tilaajan nimi:

Osoite:

Post.toim.paikka:

Tilaan lahjaksi.

Nimi:

Osoite:

Post.toim.paikka:

Allekirjoitus

Rentoutus Oy
maksaa
posti-
kulut

RENTOUTUS OY

KAMPINKATU 8 B 24
00003 HELSINKI 300

Vastauslähetys
Helsinki 10/10
Lupa 3120

KESKUSTELUA

Ihmisen elämänalueet ja työ

Katsauksessa aiemmin julkaistujen 'työtä' käsittelevien kirjoitusten johdosta tahdon tuoda esille näkökulman eräisiin käytännössä toteutumattomiin mutta olemassa oleviin työn vaikuttajiin, jotka mielestäni tuovat lisäselvitystä työn ongelmien tarkasteluun.

Inhimillinen työ voidaan jaotella päämäärän ja sen toteutumistavan mukaan. Työ saattaa suuntautua välittömästi ihmiseen (esim. kasvatustyö), ihmisten väliin suhteisiin (esim. oikeustoiminta) tai luontoon (esim. luonnonsuojelu). Toisaalta työn päämäärään pyritään välillisesti luomalla erilaisia tuotteita (henkisiä ja aineellisia), jotka vasta koskettavat itse päämäärää. Keskityn seuraavassa tutkimaan tuottavaa työntekeä.

Perustana seuraavassa tarkastelussa on Rudolf Steinerin osoittama inhimillisen elämän jäsentymisen kolmeen laadullisesti erilaiseen alueeseen. Tulokseen ne tässä seuraavasti:

- Ihminen on fyysinen olento, hänellä on aineelliset tarpeensa.
- Ihminen on sosiaalinen olento, hän on oikeussuhteessa muihin.
- Ihminen on henkinen olento, hänellä on yksilölliset kykynsä.

Ymmärrän 'työn' nimenä sille, miten nämä eri ihmiselämän alueet tietyssä käytännössä järjestyvät. Ei niin että työ olisi jonkinlainen ykseys, jonka taustalla siihen nuo kolme "elementtiä" vaikuttaisivat; vaan työ on kolmen eri olemuspuolen käytännön ilmaus ja jäsenitys toisiinsa ihmisen luovan toiminnan alueella.

Tarkasteltaessa edellä esiteltyjä tekijöitä voi todeta, että ne asettavat työlle omat, toisistaan riippumattomat vaatimuksensa. Sillä käytännön järjestelyt eivät aseta ehtoja ihmiselle, vaan ihminen vaatii niiden mukautuvan omiin ehtoihinsa.

Kun tarkoin pohtii mitä tarkoittaa se, että ihminen tuo 'kykynsä ja lahjakkuutensa' käytäntöön, voi sanoa: kyvyt kuuluvat yksilön sisäiseen olemukseen ja hänellä on siten oikeus vapaasti itsensä mukaisesti ilmaista ne käytännön suorituksissa. Tästä päästään seuraavaan käytännölliseen, työtä koskevaan vaatimukseen: *Työtehtävän suoritustapa on riippuvainen työntekijän yksilöllisistä kyvyistä ja hänen valinnastaan toteuttaa ne; työn suorittajalle kuuluu päätösvalta toteutustapaan.*

Keskeinen käsite ihmisten välisissä suhteissa on 'tasa-arvoisuus'. Se vaikuttaa ihmissuhteiden lisäksi myös siinä, mikä käytännössä on yhteistä jollekin ryhmälle. Usean ihmisen yhteisessä työssä olennaista on, että erilaiset kyvyt kootaan yhteen ja tehtävät jaetaan sen mukaan mitä kukin kykenee suorittamaan. Sen, että ihmiset ovat keskenään yhdenvertaisia, näen vaikuttavan työtapahutmassa seuraavasti: *Jokaisella tehtävänsuorittajalla on yhtäläinen oikeus yhteiseen työn tulokseen riippumatta hänen työsuutensa suuruudesta tai merkittävyydestä.* Työn tuloksen käyttösuunnitelut ovat näin riippuvaisia jokaisesta, joka asettaa kykijään tuotteen valmistamiseen.

Aineellisten tarpeiden vaatimus työn yhteydessä on ehkä kaikkein vaikeimmin ymmärrettävissä, sillä se näyttää olevan varsin vankkojen käsitystottumusten peitossa. Luulen että osaltaan hämmennystä aiheuttaa se tosiasia, että tarpeemme tyydytetään muiden työn tuloksilla. Pohtimatta tarkemmin tuotteen myynnistä kertyvän tulon jakaantumista keskityn seuraavassa tarkastelemaan sitä tulonosaa, joka siirtyy työhön osaa ottaneiden henkilökohtaiseen käyttöön. (Tässä on muistettava, mitä todettiin tasa-arvoisuuden vaatimuksen yhteydessä, sillä se mahdollistaa yhteisen päätöksen mainitun tulonosan suuruuden määrittämisessä ja erottaa sen selvästi siitä tulonosasta, joka jää tuotannon voimistamiseen). Olennainen kysymys kuuluu nyt: Miten henkilökohtaisiin tarkoituksiin määrätty tulo on jaettava? *Tarkoituksenmukainen vastaus on: Tulonjako määräytyy sen mukaan, mitä kukin osallinen omaan ja elätettävänsä toimeentuloon tarvitsee; ainoastaan yksilö itse on pätevä arvioimaan tarpeensa.* Mikäli tarpeet yhteensä ylittävät siihen varatun rahamäärän, jokainen joutuu luopumaan jostain, jonka itse katsoo tarpeettomimmaksi tai tämän tulonosan osuus kokonaistulosta on määrättävä suuremmaksi.

On tärkeää huomata, että ainoastaan esitysteknisistä syistä on edellä esitetyt kolme elämän alaa kuvailtu vuoronperään, yksinäisinä. Todellisuudessa ne vaikuttavat yhtäaikaan *mutta kukin omalla alueellaan.* Työtapahutmassa voi kuitenkin erottaa ne vaiheet, joissa kukin elämän alue lähinnä saa ilmauksensa:

- Ihmisen luovat kyvyt ilmenevät työn suorituksessa.
- Ihmisten yhdenvertaisuus ilmenee oikeudessa työn tulokseen.
- Ihmisen fyysiset tarpeet ilmenevät tulon jaossa.

Vaikka edellä on puhuttu vaatimuksista, ei niitä pidä käsittää kahleiksi. Koska yksilöllä on tietyssä mielessä myös rajoituksensa, on luonnollista, että hän voi omalla kohdallaan luopua jostain vaatimuksesta, jos katsoo sen tarpeelliseksi. Hän saattaa esimerkiksi luopua oikeudestaan olla mukana päättämässä jonkin tuotteen markkinoinnista ja luottaa muiden arvostelukykyyn. Tai hän asettaa työsuoituksessaan toisen johdettavaksi, jolla kenties on parempaa organisatorista lahjakkuutta. (Hän säilyttää silti oikeutensa työtulokseen sekä on kuvattulla tavalla mukana tulon jaossa.) Olennaista on, että luopuminen jonkin vaatimuksen täyttymisestä tapahtuu yksilön omasta vapaasta tahdosta.

Näin ollen on selvää, että varsinainen käytäntö voi nivoutua lukemattomilla eri tavoilla. Jokainen yksityistapa muodostaa oman erityisen käytäntönsä, joka on riippuvainen tehtävästä ja sitä suoritettavaan ryhtyneistä ihmisistä.

Koska työn mielekkyyden etsiminen on vanginut paljon hyvää tutkimistahtoa, on syytä todeta seuraavaa: On erotettava toisistaan kaksi sanontaa: "Työ on mielekäs" ja "työ on mielekäs". Edellinen viittaa työn kokemiseen; mielestäni on mahdotonta muodostaa tässä minkäänlaista mielekkyydskriteeriä. Vain jokainen yksilö voi omalla kohdallaan sanoa kokeeko hän työnsä mielekkäänä. Jälkimmäinen on työn järjestelyyn tai päämäärään suuntautuva arvio. Ainoastaan yhteiskunnan kannalta voidaan näin sanoa onko jonkin

työn järjestelyssä mieltä ja onko järkevää pyrkiä tuohon päämäärään. Jos onkin, se ei takaa tuon työn yleistä kokemista mielekkääksi. Vaitan, että edellä kuvailtu on mielekäs tapa nähdä työ, sillä se pyrkii ottamaan ihmisen lähtökohdakseen.

Tähän mennessä esitetty on pyrkinyt antamaan näkökulman työn järjestämiseksi todellista ihmistä varten. Mutta pelkkä ulkoinen järjestely ei riitä, myös yksilön itsensä on kehityttävä paremmin tiedostamaan oma olemuksensa. Tässä viitataan jo tämän kirjoituksen ulkopuolelle, kasvatuskysymyksiin. Kun syvenny kysymykseen 'minkälainen asenne tulee ihmisen saavuttaa työhön?', voi ymmärtää seuraavan:

— Yksilön on tiedostettava omat kykynsä ja lahjakkuutensa.

— Yksilön on saavutettava tunne, että muut ovat hänen kanssaan yhdenvertaisia.

— Yksilöllä on oltava tahtoa suoda muille sama toimeentulo kuin itselleenkin.

Näitä edellytyksiä ei pidä käsittää vaatimuksina, joita muut esittäisivät yksilölle. On jokaisen oma asia ymmärtää ne ja omaksua ne asenteekseen. Uskon kuitenkin ettei ihminen pohjimmiltaan ole täysin itsekäs, että hänellä on selvä oikeustaju ja että hänellä on käsitys omista kyvyistään. Käsittääkseni selostetut työn edellytykset käytännössä antavat yksilöille edellytyksiä entistä vapaamman pohjan tulla esiin ja voimistua.

Yrjö Mäenpää
Helsinki

Tarvitsemme tieteen kasvun rajoittamista

Professori Pauli Saukkonen esittää (Katsaus 1/77) sangen perustellun ja oikeutetun vaatimuksen kaiken kattavan yleistieteen perustamisesta ja kehittämisestä. Hän kiinnittää myös huomiota kokonaisnäkömyksen tarpeellisuuteen erikoistumisen ohella. Näkemys yleistieteestä ja sen kehittämisestä on erinomainen asia, mutta pelkällä yleistieteellä ei nykyisestä henkisestä hätätilasta selvitä. Yleistieteen lisäksi tarvitaan suunnitelmallisia ja harkittuja toimenpiteitä tieteen ja tiedon kasvun hillitsemiseksi.

Tieteellisten julkaisujen nimikkeiden määrä maailmalla oli vuonna 1950 noin 100 000 kpl ja arvio vuodelle 2000 liikkuu miljoonan kappaleen nurkilla. Tieteen eksponentiaalisen kasvun ja yksityisen ihmisen psykofyysisten rajojen välinen ristiriita kärjistyy ja syvenee jatkuvasti. Ihmislaji tulee aina juoksemaan 100 metriä 9—10 sekunnissa eikä esim. kahdessa tai 0,6 sekunnissa. Samoin ihmisen luku- ja ajattelunopeus tulee aina pysymään suhteellisen muuttumattomana vakiona.

Jonkinlaisen käsityksen tieteen nykytilasta antaa seuraava esimerkki. Suomen korkeakouluissa ja yliopistoissa oli lukuvuonna 1975—76 mahdollisuus suorittaa approbatur-arvosana yhteensä 195:ssä eri oppiaineissa (lukuun 195 ei sisälly Teknillisen korkeakoulun arvosanoja, koska opetuslääköt ovat vaikeasti verrattavissa). Jos joku yleisnero suorittaisi aina yhden approbaturin kahdessa kuukaudessa, häneltä menisi yli 32 vuotta kaikkien approbatureiden suorittamiseen. Tällöin hänelle ei kuitenkaan jäisi lainkaan aikaa jo suorittamiensa alojen jatko-opiskeluun ja seurantaan.

Tieteellinen tieto vanhenee ja kasvaa nykyään huimaavaa vauhtia. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan tutkintovaatimukset sisälsivät vuonna 1961 yhteensä 452 kurssikirjanimikettä eri oppiaineissa. Vuonna 1976 nimikkeiden kokonaismäärä oli jo 1657 kpl.

Spesialisoituneiden ihmisten lokeroitumista edesauttavat monet yhteiskunnalliset tekijät. Kun ihminen jossain nuoruutensa vaiheessa osoittaa erikoistaipumuksia johonkin suuntaan hänet heti palautetaan ja muiden kykyjen tasapainoinen kehittäminen laiminlyödään. Nyky-yhteiskunnan rakenne on erikoistuneiden ammatti-ihmisten varassa ja romahtaa ennenpitkää sisäiseen konfliktiin. Tämän päivän ihmiset eivät osaa tuottaa elintarvikkeita, huoltaa kerskavempeleitä, hoitaa sairaita jne... Epäomavaraiset yksilöt huojuvat yhden kykynsä seipään nokassa ja kun seiväs katkeaa, putous on sitä pahempi mitä pitemmälle ko. yksilö on spesialisoitunut.

Muutosshokin ja byrokratian riivaamassa kulusyhteiskunnassa oman pikkuteknosysteemin hoito ja ylläpito vaatii ajan ja aivoenergian ylenmääräistä tuhlausta. Kiire on menevän miehen perusstatuksia ja yleistieteelliset ajatukset hukkuvat viimeistään liikenteen meluun. Kun yksilön lähtökohtana on jatkuvan henkilökohtaisen taloudellisen kasvun tavoittelu, hänen kaikki toimintansa palvelee taloudellista hyödyntämistä.

Yleistieteen kehittäminen on erittäin tärkeä asia, mutta se vaatii rinnalleen harkitun ja pehmeän siirtymisen tieteen tuotannon tasapainoittamiseen. Aivan oman strategiansa vaatisi asian tiedonvälityksen hoitaminen. On vaarallisen kyseenalaista voidaanko nykyisten informaatio-suhteiden vallitessa enää ylipäättään luoda mitään yleistiedettä tai tietotulvan supistamisohjelmaa.

Tieteen rajoittamisvaatimusta ei pidä käsittää sensuurina vaan ihmislajin itsesuojelutoimenpiteenä. Tieteen ja tutkimuksen vapaudelle perustuva ajattelu saa myös väistää ihmisen olemassaolon vapaudelle perustuvan ajattelun tieltä.

Martti Niemi
toimittaja, Helsinki

Kuluttajapolitiikan peruspulmista

Kulutushyödykkeiden arvo on tai tulisi olla riippuvainen siitä, kuinka ne tyydyttävät ihmisten tarpeita. Jos ne eivät onnistu tässä tehtävässä, on etsittävä muita ratkaisuja. Samoin on tehtävä jos sama tyydytys voidaan saada syntymään vähäisemmillä kustannuksilla ja pienemmillä kivoilla jonkin vaihtoehtoisen menettelyn avulla. Kolmantena syynä on syistä kiistattomin: ainakin silloin on etsittävä muita ratkaisuja, jos ekologinen ja materiaaalinen pohja pettää.

Kulutushyödykkeiden avulla tyydytetään mitä erilaisimpia tarpeita aineellista henkisiin tarpeisiin. Usein sosiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttäminen saa kuitenkin kieroutuneen muodon. Tyydytys on valetyydytystä. Etsitään esimerkiksi kauneutta kaikenlaisista tyhjämpäiväistä tusinatuotteista tai yhteiskunnallista totuutta skandaalilehdistöstä. Muotioikut ja tuotteiden keinotekoinen erilaistaminen aiheuttavat sen, ettei aineellisaakaan tarpeita aina voi tyydyttää asiallisesti.

Keskeinen kysymys on kuitenkin se, onko tällainen tapa tarpeentyydyttämiseksi ollenkaan rationaalinen. Onko mieltä siinä, että ihminen joutuu jakamaan itsensä ja perheensä päivän mittaan eri pisteisiin ja tehtäviin, joiden välillä ei ole mitään toiminnallista yhteyttä. Elämän sisällöllistä rikkautta etsitään työajan ulkopuolelta työn antaman rikkauten avulla. Eli työ on vain väline, joka mahdollistaa toimeentulon. Tuotannolliset vaatimukset ovat hajoittaneet yhdyskuntarakenteenkin, jolloin tarpeentyydytysmahdollisuudet ovat entisestään pirstoutuneet. Samaan suuntaan on vaikuttanut lopulta hyvinvointikoneistomme, joka on eroitellut asioita, ihmisiä ja tarpeita toisistaan hiuksenhienin eroin.

Perimmiltään kysymys on työnjaon mukana seuraavista ongelmista. Työnjako on teollistuneen yhteiskunnan keskeinen piirre. Se on hyväksytty jonkinlaisena uuden ajan airueena: kaiken tehokkaan ja tuottavan toiminnan perustana.

Nyt me alamme nähdä sen mukana tulevia heikkouksia: ihmisten irrallisuus, yhteiskunnan yhä vaikeampi hallittavuus ja siitä seuraava byrokratia sekä systeemin suuri tuhlaavaisuus, nämä ovat kaikki "kustannuksia".

Tarpeentyydytys ei enää ole taloudellisestikaan kestävimällä mahdollisella pohjalla rakentuessaan hyvinvointivaltion ideologialle. Ja lopulta vastaan tulee luonnonvarojen niukkuus, joka omalla väijäämättömällä tavallaan panee pisteen koko keskustelulle.

Mitä sitten tulisi tehdä? Kulutushyödykkeiden tuotannon ja markkinoimien puitteita ja edellytyksiä tulisi muuttaa siten, että tuhlaava tuotanto ja keinotekoinen tarpeentyydytys vähenee. Tarvitaan piiskaa ja porkkanaa.

Mutta ennen kaikkea on ihmistä katsottava kokonaisuutena. Omassa lähiympäristössään. Ne yhteisöt, joissa tarpeentyydytys tapahtuu ovat lähinnä perheyhteisö, asuinyhteisö ja työyhteisö. Ihmisen tarpeentyydytyksen mahdollisuuksia on etsittävä tämän kokonaisuus mielessä. Työn sisällön ja merkityksen rikastuttaminen saattaa olla suurelle osalle monin verroin enemmän onneksi kuin pieni palkan lisäys. Viihtyisä asuinyhteisö saattaa olla parempi viihtyisyyden lähde kuin muutama rivi kaakeleita keittiössä. Hyvin suunniteltu yhteisö vähentää sitä paitsi aivan välittömästi ja konkreettisesti tavalla kulutusmenoja.

Työn sisällön rikastuttamista, vaikutusmahdollisuuksien parantamista pieniyhteisöissä, asuinyhdyskuntien tonttitehokkuuksien alentamista ine, on kuitenkin mahdotonta toteuttaa tinkimättä iostakin muusta. Ja se iokin muu voi olla vain aineellinen kulutus. Siitä taas ei olla kovin valmiita tinkimään. Jos muuta hyvää ei heti anneta tilalle. Eikä kaikilla tietysti ole mahdollisuuksiakaan tinkiä.

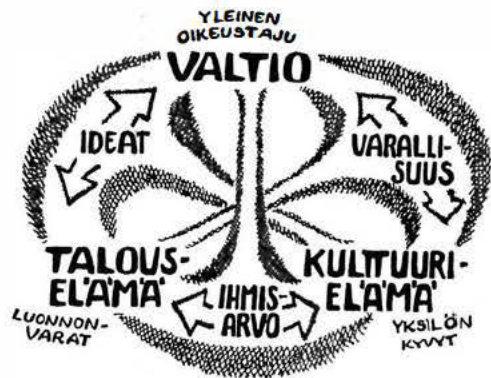
Onko tällaiseen valmiutta edes sittenkään, vaikka myönteiset tulokset kävisivät edellä. Ei tietenkään helpolla. Mutta pakon edessä ihminen nöyrytyy. Jos ei muutakaan saa, on oltava iloinen siitä mitä saa. Ja kun aikansa elää uudessa arvomaailmassa, saattaa huomata sen paremmaksi kuin luulikaan, oppii vapaaehtoisesti luopumaan alati kasvavista aineellisista vaatimuksista.

Markku Lehto

osastopäällikkö, Helsinki

II Maatalous-symposium

MAATALOUS: AJOPUUVAI YHTEINEN ASIAMME

Lauantaina 2. huhtikuuta 1977, klo 13—17
Rakennusmestarien talo, Fredrikink. 51—53.

Kriittinen Korkeakoulu järjesti keväällä 1976 symposiumin aiheesta "Onko maataloudella tulevaisuutta?" Silloin tuotiin esiin mm. että tulevaisuuden maatalouden tulisi tuottaa terveellisiä elintarvikkeita, olla omavaraista alkutuotantoa ja ympäristöystävällistä. Todettiin myös, että tuotantomme on suuresti ulkomaisen energian, koneistuksen ja lannoitteen aineen varassa. (Referaatit alustuksista, Katsaus 3/76.)

1977 Tieteen päivillä 1960-luvun kasvintuotantotutkimuksen suurimpana saavutuksena esitettiin keinolannoitus. Katsottiin tutkimuksen edelleen tuottavan parempia menetelmiä, jotka säästävät ihmistyötä. Täten tuotannon määrän odotetaan lisääntyvän, laadun paranevan ja maatalousväestön vähenevän. Tutkimuksen vakavana haasteena nähtiin maatalouden selviytyminen ilman tuotantenergiaa. Tätä taustaa vasten Kriittinen Korkeakoulu ja Biodynaaminen yhdistys ry. järjestävät jatkosymposiumin, jossa selvitetään mm. kysymyksiä:

TUTKIMUKSEN PÄÄMÄÄRÄ

● mitkä ovat maataloustutkimuksen kehitysnäykymät?

● miten tutkimuksen tavoitteet muodostuvat?

TUTKIMUKSEN HYÖTY

● millaiset edellytykset tutkimus on maataloudelle luonut?

● onko kemiallis-teknisen viljelyn hyötyä tavoiteltava tutkimus muun yhteiskunnan edun mukaista?

● miten esim. ravinnon laatua pitäisi tutkia?

YHTEINEN ASIAMME

● miten tutkimustavat heijastuvat lainsäädännössä?

● onko talouselämästä riippumaton tutkimus mahdollista?

● saavutammeko yhteisen edun paremmin toisiamme palvelemalla kuin kilpailemalla?

(Tarkempi ohjelma viereisellä sivulla.)

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: STEINER-KOULU LEHTIKUUSENTIE 6 00270 HELSINKI 27

Puhelin: 41 01 41 (ma—ti klo 17—18), ps-tili 1683 71-4

La. 2. 4. klo 13 **Maatalous: ajo-
puu vai yhteinen asiamme — II
symposium**

(Rakennusmestarien talo, Fredri-
kinkatu 51—53, Helsinki 10)

Os.pääll. A.-V. *Perheentupa* (Kriit-
tinen Korkeakoulu): Avaussanat
Kansliapääll. *Reino Uronen*
(Maa- ja metsätalousministeriö):
Valtio ja maataloustutkimus
Prof. *Esko Poutiainen* (Helsingin
yliopisto): Maatalouden tutkimus
ja sen tavoitteet

Pj. *Heikki Haavisto* (MTK): Elin-
keinoelämä ja tutkimus
DI *Juhani Salo* (Biodynaaminen
yhdistys): Maataloutemme nykyti-
lanne

Agr.lic. *Bo Pettersson* (Nordisk
Forskningsring, Ruotsi): Johto-
päättöksiä viljelytapojen vertailu-
tutkimuksista

Alustajien paneeli, johon yleisö
voi osallistua.

Yhdessä Biodynaamisen yhdistyk-
sen kanssa. Pääsymaksu 5 mk.

Ma 4. 4. klo 19 Apul.prof. *Ros-
tislav Holthoer*: Kuolema ja syn-
tyminen kuoleman jälkeiseen elä-
mään muinaisegyptissä

Psykologi *Pirkko Siltala*: Kuole-
man kokemisesta nykyaikana

Ti 12. 4. klo 19 **Suomen energia-
vaihtoehtot -symposium**

Prof. *Gustav Siren*: Metsät ener-
gian tuottajina

Yli-ins. *Matti Raivio* (Vesihalli-
tus): Vesivoima ja sen käyttö

Arkk. *Harto Helpinen* ja arkk. *Rune
Filipsson*: Aurinkoenergian
käyttö asuntojen energiataloudessa

Ke 13. 4. klo 17 FM *Lasse Alho*:
Ihminen suhde työhön
(INKA:n ohjelmistoa)

Ke 13. 4. klo 19 Prof. *Frode
Strømnes* (Norja): Puhe ja kieli
luovuuden elementteinä
(Paikka: Amos Andersson museo)

TERVEYDENHOIDON VAIHTOEHTOPÄIVÄT

(Kivelän sairaala, juhlasali, Pohj.
Hesperiank. 23 B, Hki 26)

La 16. 4. klo 13 Os.pääll. A.-V.

Perheentupa: Päivien avaussanat
Syöpä ja syöpäpotilaan hoito:

Psykologi *Pirkko Siltala*: Psyko-
terapia ja syöpäpotilaan hoito
Lääk. tri *V. Jylke* (Ruotsi): Syö-
pähoidon yhteispohjoismaisia on-
gelmiä ja uusia vaihtoehtoja (mm.
mistelipreparaatin mahdollisuuk-
sista)

Maanviljelysneuvos *Mauno Poh-
jonen*: Syöpä ja maasäteily
Paneeli: alustajat sekä dos. *Kai
Malmio*, Syöpäyhdistyksen edusta-
ja ja syöpäpotilas

Su 17. 4. klo 13 **Verenpainetauti
ja sen hoito:**

Fysiat. *Jaakko Laitinen*: Veren-
painetaudin hoidon vaihtoehto-
ita

Dos. *Matti Miettinen*: Ravinto ja
verenpaine

Lisi Suokkonen: Kokemuksia ve-
renpaineen omaehtoisesta hoidos-
ta

Synnytys: paneeli, jossa kättilö *An-
neli Juutinen*, HuK *Marja-Liisa
Polkunen-Gartz*, Perheasiain neu-
vottelukeskusten johtaja *Krstiina
Saraneva*, lääkäri *Tua Sundell*
sekä gynekologilääkäri

Yhdessä Terveystieteiden valin-
nanvapaus ry:n kanssa. Pääsymak-
su 5 mk.

Ma 18. 4. klo 19 Säveltäjä *Heik-
ki Valpola* ja muusikko *Eero Oja-
nen*: Poliittisen laulun liike
(Paikka: Vanha ylioppilastalo)

Ma 18. 4. klo 19 Ylilääkäri *Antti
Tirkkonen*: Psykiatrinen sairaan-
hoito ja valta
Kommentit: psykiatri *Esko Varilo*
ja ylilääkäri *Jarkko Eskola*

Ti 19. 4. klo 19 Prof. *Ilkka Heis-
kanen*: Demokratia ja tasa-arvo
-tutkimuksen tuloksia

Ke 20. 4. klo 17 Prof. *Pentti Ma-
laska*: Yrityksen kehittyvänä oliona
(INKA:n ohjelmistoa)

Ke 20. 4. klo 19 Arkk. *Kirjo
Mikkola*: Perinteen vaikutus ny-
kyaikaan
(Paikka: Amos Andersson museo)

La 23. 4. klo 13 Kasvatussemin-
naari: Suomen 6-vuotiaitten koh-
talonhetket

Tri *Reinold Witters*: Lapsen ke-
hitys koulutusjärjestelyjen lähtö-
kohtana

Pääsiht. *Veikko Pöyhönen*: Kou-
lutusratkaisun lähtökohdat ja val-
lankäyttö — kysymyksiä, teesejä
ja vastauksia

Kommenttipuheenvuoroja sekä
paneeli, jossa sosiaalishallituksen,
kouluhallituksen, päiväkodin, per-
hepäivähoidon ja vanhempien
edustajat

Lapset ja vanhemmat tervetullei-
ta. Mm. varjoteatteri lapsille.

Yhdessä Kasvatuksen liiton kans-
sa.

Ma 25. 4. klo 19 *Tapio Lipponen*
ja *Martti Soramäki*: Musiikki
kauppatavarana

Paneeli, jossa alustajat sekä levy-
yhtiöiden edustajia
(Paikka: Vanha ylioppilastalo)

Ti 26. 4. klo 19 Toimittaja *Ta-
pani Kuningas* ja fil.yo. *Jari Ko-
ponen*: Rajatieteet (parapsykolo-
gia, Kirlian menetelmä, ufotutki-
mus jne.) — kvasitiedettä vai tu-
levaisuuden asiaa

(Paikka: Töölön kirjasto 3. krs)

Ke 27. 4. klo 17 *Matti Kuusela*:
Meditaation olemus ja merkitys
TM:n edustajan kommentti
(INKA:n ohjelmistoa)

Ke 11. 5. klo 17 *Helmer Knutar*:
Satujen maailma ihmisen myytti-
sen tietoisuuden heijastajana
(INKA:n ohjelmistoa)

**Huom! Tilaisuudet, joiden paik-
kaa ei ole erikseen mainittu, pide-
tään Steiner-koulun musiikkisalis-
sa.**

Tilaisuudet avoimia ja maksutto-
mia, ellei erikseen toisin mainita.
Alustuksia julkaistaan kuusi ker-
taa vuodessa ilmestyvässä Katsaus-
lehdessä, jonka voi tilata maks-
amalla 28 mk ps-tilille 715 56-0.

Katsaus 2 · 77

Sisältö:

A.-V. PERHEENTUPA	3	Lääketieteen tiedon rajat
KAARLO HARTIALA	4	Ravitsemus ja terveys
OIVA KETONEN	6	Mitä on ihminen: Retkeilyä lääketieteen ja filosofian välimaastossa
KYÖSTI LALLUKKA	12	Puolueiden rahoitus ja rahoituskanavat
	16	
ANTTI JÄNNES	19	Horoskoopit ja astrologian historiallinen tausta
TAUNO ÄIJÄLÄ	23	Television pelisäännöt
PEKKA HOLOPAINEN	24	Televisio tiedonvälittäjänä
AAPO RIIHIMÄKI	25	'Konsumistinen manifesti'
YRJÖ MÄENPÄÄ	28	Ihmisen elämänalueet ja työ
MARTTI NIEMI	29	Tarvitsemme tieteen kasvun rajoittamista
MARKKU LEHTO	29	Kuluttajapolitiikan peruspulmista
	31	Kriittisen Korkeakoulun huhtikuun ohjelma